

İFANIN HUKUKİ NİTELİĞİ VE BORÇLUNUN EDİME UYGUN EYLEMİNİN İFA TEŞKİL EDİP ETMEYECEĞİ SORUNU

*Yrd. Doç. Dr. M. Murat İNCEOĞLU**

I. Giriş ve Sorunun Ortaya Konulması

Borçlunun yapmış olduğu edime uygun bir eylemin veya işlemin her zaman bir ifa teşkil edip etmeyeceği ve borçluyu borcundan kurtarıp kurtarmayacağı oldukça tartışmalı bir konudur.

Konu,

- borçlu ile alacaklının bir ifa anlaşması yapmalarına veya borçlunun ifa kastı ile hareket etmesine gerek olup olmadığı,
- tarafların ehliyet durumunun ifanın geçerliliği üzerinde bir etkisinin bulunup bulunmayacağı ve
- tarafların tasarruf ehliyetine sahip olmalarının gerekip gerekmediği noktalarında önem taşımaktadır¹.

Tüm bu sorulara verilecek cevaplar, ifanın hukuki niteliği konusundaki görüşlerden hangisinin kabul edildiğine göre farklılık gösterecektir. Bu nedenle öncelikle bu görüşlerin ele alınması, ancak bundan sonra yukarıda yer alan sorunların ayrı ayrı değerlendirilmesi ve son olarak da ifanın geçersiz olması durumunda borçlunun ve alacaklının elindeki hukuki imkanların incelenmesi gerekmektedir.

* İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk Öğretim Üyesi

¹ **Weber, Rolf H.:** Berner Kommentar, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Das Obligationenrecht, Band VI, 1. Abteilung: Allgemeine Bestimmungen, 4. Teilband: Kommentar zu Art. 68-96 OR, 2. Auflage, Stämpfli, Bern 1983, N. 66.

II. İfanın Hukuki Niteliğine İlişkin Görüşler

1. İfanın Bir Hukuki İşlem ya da Hukuki İşlem Benzeri bir Fiil Olduğunu Kabul Eden Görüşler

a. Klasik Sözleşme Görüşü (Allgemeine Vertragstheorie)

Özellikle bir zamanlar Alman Hukuku'nda taraftar toplamış, ancak bugün için etkisini büyük ölçüde yitirmiş olan bu görüş uyarınca, ifanın daima sözleşme niteliğinde bir hukuki işlem ile gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu görüşe göre, ifanın hüküm ve sonuçlarını doğurabilmesi, iki unsurun, maddi fiil ile hukuki işlemin birlikte gerçekleşmesine bağlıdır. Edimin yerine getirilmesi sırasında alacaklı ile borçlunun, bu maddi fiilin bir ifa teşkil ettiği ve bu fiil ile borcun ortadan kalkacağı konusunda anlaşmaları gerekmektedir. Aksi takdirde ifa geçersiz olacak ve borçlu borcundan kurtulamayacaktır.

Bu görüş taraflarına göre, ifa daima bir sözleşme ile gerçekleştiği için, alacaklı ve borçlunun her zaman için fiil ehliyetine sahip olmaları gerekmektedir. Taraflardan birinin tam ehliyetli olmaması durumunda, ifa sözleşmesinin geçerli olabilmesi bunun yasal temsilcisi tarafından yapılmasına ya da sınırlı ehliyetsizin yapmış olduğu işleme yasal temsilcinin izin veya icazet vermesine bağlıdır. Ayrıca alacaklı, alacak hakkı üzerinde tasarrufta bulunmakta olduğu için tasarruf ehliyetine de sahip olmalıdır².

b. Real Sözleşme Görüşü (Theorie des Realvertrages)

Klasik sözleşme görüşü günümüzde etkisini büyük ölçüde yitirmiş ise de, Alman Hukuku'nda daha yeni bir görüş, ifanın bir real sözleşme³ (Realvertrag) olduğunu, yani ifanın geçerli olabilmesi için kazandırmanın yanı sıra bu kazandırmanın ifa amacıyla yapıldığının taraflarca kararlaştırılmasının da ("Zweckvereinbarung") şart olduğunu savunmaktadır⁴. Tasarruf ehliyeti ve tasarruf yetkisine ilişkin olarak yukarıda yapmış olduğumuz açıklamalar, bu görüş açısından da geçerlidir.

² Bu görüş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Eren, Fikret:** Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 8. Bası, Beta, İstanbul 2003, s. 870.

³ Real sözleşme, ayni sözleşmeden (dinglicher Vertrag) farklı olup, Roma Hukukunda geniş bir uygulama alanı bulmuş olan ve rıza + malın teslimi (Consensus + Res) ile kurulan sözleşmeleri ifade etmektedir. **Oğuzman, M. Kemal/ Seliçi, Özer/ Oktay-Özdemir, Saibe:** Eşya Hukuku, 10. Bası, Filiz, İstanbul 2004, s. 44, dipnot 34 .

⁴ **Ehmann, Horst:** Ist der Erfüllung Realvertrag?, Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 1969, 22. Jahrgang, 2. Halbband, s. 1833 vd.; **Rother, Werner:** Die Erfüllung durch abstraktes Rechtsgeschäft, Archiv für die civilistische Praxis (AcP) 1969, 169. Band, s.1 vd.; **Weitnauer, Hermann:** Die Leistung, Festschrift für Ernst von Caemmerer zum 70. Geburtstag, J.C.B. Mohr, Tübingen 1978, s. 266 vd.

c. Borçlunun İfa İradesini Yeterli Sayan Görüş (Theorie der finalen Leistungsbewirkung)

Yine Alman Hukuku'nda savunulmuş olan ama fazla taraftar bulamamış olan bir başka görüş ise, ifanın geçerli olabilmesi için taraflar arasında bir anlaşmayı değil, sadece borçlunun ifa amacına ilişkin tek taraflı iradesini aramaktadır⁵. Bu görüşe göre, borçlunun beyanı bir hukuki işlem değil, hukuki işlem benzeri bir fiil olarak kabul edilmeli⁶ ve irade beyanlarına ilişkin ehliyet, hata gibi hükümler kısmen uygulanmalıdır. Bu görüş bu noktada kısmen sınırlı sözleşme görüşüne yaklaşmakta ve borçlunun fiil ehliyetinin ancak ifanın bir hukuki işlem tarzında gerçekleştiği hallerde önem kazanacağını savunmaktadır⁷.

Bu görüş hukuki dayanağını Alman Medeni Kanunu'nun (BGB) 366. paragrafında bulmaktadır. Söz konusu hüküm Borçlar Kanunumuzun 85. maddesine paralel bir biçimde, taraflar arasında aynı konuda birden fazla borcun bulunması halinde, borçluya hangi borcun ifa edilmekte olduğunu beyan etme yetkisi tanımaktadır. Bu hükümden yola çıkan bazı yazarlar, aynı esasın her türlü ifa açısından geçerli olması gerektiğini, yani borçlunun tek taraflı bir beyan ile yapılan ifanın neye ilişkin olduğunu belirlemesinin gerektiğini savunmaktadırlar⁸.

2. Maddi Fiil Görüşü (Theorie der realen Leistungsbewirkung)

Bugün için Alman Hukuku'nda hakim olan⁹ ve İsviçre ve Türk

⁵ **Gernhuber, Joachim:** Die Erfüllung und ihre Surrogate, Handbuch des Schuldrechts, Band 3, 2. Auflage, J.C.B. Mohr, Tübingen 1994, s. 110 vd. Aynı doğrultuda, **Beuthien, Volker:** Zweckerreichung und Zweckstörung im Schuldverhältnis, J.C.B. Mohr, Tübingen 1969, s. 290 vd.

⁶ **Gernhuber**, s. 113, 114.

⁷ **Beuthien**, s. 293.

⁸ **Beuthien**, s. 290, 291.

⁹ **Larenz, Karl:** Lehrbuch des Schuldrechts, 1. Band: Allgemeiner Teil, 14. Auflage, C.H. Beck, München 1987, s. 238 vd.; **von Staudinger, Julius/ Olzen, Dirk:** J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, zweites Buch, Recht der Schuldverhältnisse §§ 362-396, 14. Auflage, Sellier – de Gruyter, Berlin 2000, Vorbem. zu § 362, N. 14; **Wenzel, Joachim:** Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band 2a, Schuldrecht, Allgemeiner Teil, §§ 241-432, 4. Auflage, C.H.Beck, München 2003, § 362, N. 11 vd.; **Palandt, Otto/ Heinrichs, Helmut:** Bürgerliches Gesetzbuch, 64. Auflage, C.H. Beck, München 2005, § 362, N. 5; **Soergel, H. Theodor/ Zeiss, Walter:** Bürgerliches Gesetzbuch, Band 2: Schuldrecht I, (§§ 241 – 432), 12. Auflage, W. Kohlhammer, Stuttgart/ Berlin/ Köln 1990, Vorbem. zu § 362, N. 7. Alman Federal Mahkemesi'nin de bu yönde kararları vardır: BGH., 3.12.1990 (Neue Juristische Wochenschrift 1991, s. 1295); BGH., 22.6.1992 (NJW 1992, s. 2699); BGH., 28.10.1998 (NJW 1999, s. 210).

doktrinlerinde de taraftar bulan¹⁰ bu görüşe göre ise, ifa her zaman için maddi bir fiili ifade etmektedir. Buna göre, ifanın tamamlanması için alacaklı ve borçlunun ifa sebebi üzerinde anlaşmalarına gerek olmayıp, önemli olan edimin, yani sözleşmede öngörülen amacın fiilen gerçekleşmiş olmasıdır¹¹.

İfa bir hukuki işlem niteliğinde olmadığı için alacaklı ve borçlunun borcu sona erdirmeye yönelik irade beyanında bulunmaları ve ifa sebebi üzerinde anlaşmaları da gerekli değildir¹². Tarafların, edimin¹³ sebebi üzerinde anlaşmalarına olanak bulunması da, ifanın maddi bir fiil olduğu olgusunu değiştirmemektedir¹⁴.

İfa sonucunun gerçekleşmesinin mülkiyetin nakli veya alacağın temlik gibi bir hukuki işlemin yapılmasına bağlı olduğu hallerde dahi, bu

¹⁰ **von Büren, Bruno:** Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, Schulthess, Zürich 1964, s. 447 vd.; **Guhl, Theo/ Koller, Alfred/ Schnyder, Anton K./ Druey, Jean Nicolas:** Das Schweizerische Obligationenrecht, 9. Auflage, Schulthess, Zürich 2000, s. 231; **Feyzioğlu, Feyzi Necmeddin:** Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, cilt II, 2. Bası, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1977, s. 9; **Tekinay, Selahattin Sulhi/ Akman, Sermet/ Burcuoğlu, Haluk/ Altop, Atilla:** Tekinay Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. Bası, Filiz, İstanbul 1993, s. 760, 761; **Serozan, Rona:** Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/ Serozan/ Arpacı Borçlar Hukuku, Genel Bölüm, 3. cilt, İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme, 3. Bası, Filiz, İstanbul 2002, § 1, N. 13a vd.

¹¹ **Larenz,** s. 238; **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop,** s. 760.

¹² **Medicus, Dieter:** Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 16. Auflage, C.H. Beck, München 2005, N. 237; **Larenz,** s. 238. Serozan'a göre bunun nedeni, ifa ve borcu sona erdirmeye iradesinin kural olarak bir borç ilişkisiyle bağlantılı her edimin bünyesinde genel ve götürü biçimde zaten açıklanmış sayılmasıdır. Böyle bir doğal irade için işlem ehliyeti gereksizdir. Ancak ikircikli durumlarda ifa ve borcu sona erdirmeye iradesinin açığa vurulması gerekmektedir. Aksi halde, edimi gerçekleştirdiği sırada konuşması gerekirken susan kişi, bu tutumunun sonuçlarına katlanmalıdır. **Serozan,** § 1, N. 13a. Oysa iradenin açık bir biçimde açıklanmasına gerek olmayıp, zımni olarak da açıklanabilmesi ile iradenin hiç mevcut olmaması farklı şeylerdir. İradenin zımnen de açıklanabilmesi, hatta karine olarak böyle bir iradenin varlığının kabul edilmesi, iradenin hiç mevcut olmadığı veya varlığının aranmasına gerek olmadığı anlamına gelmeyecektir. İradenin zımni olarak da olsa varlığının şart olduğu durumlarda ise, artık o kişinin işlem ehliyetine sahip olması zorunludur. İradenin mevcudiyetinin karine olarak kabul edilmesi de bu sonucu değiştirmeyecektir. Bu nedenle kanaatimizce bir yandan iradelerin genel ve götürü bir biçimde açıklanmış olduğunu kabul edip, diğer yandan işlem ehliyetini aramamak isabetli değildir. Ayrıca yazarın ikircikli durumlar kıstası da çok soyut niteliktedir.

¹³ Burada "edim" terimi almanca "Leistung" karşılığı kullanılmaktadır. Edim, borçluya düşen yükümlülüğün konusunu, içeriğini olduğu kadar, bu yükümlülüğün gerektirdiği fiilleri de ifade etmektedir. **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop,** s. 8.

¹⁴ **von Büren,** s. 448.

hukuki işlem ifanın bir unsurunu değil, maddi işlemin gerçekleşmesinin bir aracını teşkil etmektedir. Yapılan hukuki işlem ifaya yönelik fiillerin bir parçası olup, ona eklenen bir işlem veya bağımsız bir ifa sözleşmesi değildir¹⁵. Diğer bir ifade ile, taraflar arasında sadece (mülkiyetin geçmesine ya da sınırlı bir aynı hakkın kurulmasına ilişkin) bir aynı sözleşme kurulmakta, bunun yanı sıra taraflar, yerine getirilen edimin borcun ifasına yönelik olduğu, yani mülkiyetin geçmesi ile birlikte borcun da sona ereceği konusunda ayrı bir ifa sözleşmesi yapmamaktadırlar¹⁶.

Bu görüş uyarınca ifa maddi bir fiil teşkil ettiği için, tarafların işlem ehliyetine ve tasarruf yetkisine sahip olmaları da zorunlu değildir, meğer ki ifa sonucunun gerçekleşmesi hukuki bir işlemin yapılmasına bağlı olsun¹⁷. İfanın bir tasarruf işleminin yapılmasını gerekli kıldığı bu gibi hallerde, tasarruf işleminin geçerliliği için borçlunun ve alacaklının fiil ehliyetinin aranmasının gerekeceği açıktır¹⁸.

Ancak özellikle Alman Hukuku'nda bazı yazarlar, ehliyeti veya tasarruf yetkisi sınırlı olan bir alacaklıya yapılmış olan bir tasarruf işleminin geçersiz olmasının gerekçesini, alacaklının bu gibi durumlarda “edimi alma mezuniyetine” (Empfangzuständigkeit) sahip olmamasında görmektedirler¹⁹.

¹⁵ **Larenz**, s. 239; **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop**, s. 760.

¹⁶ **Medicus**, N. 237; **Serozan**, § 1, N. 13.

¹⁷ **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop**, s. 760, dipnot 5a.; **Serozan**, § 1, N. 13 ve 13a.

¹⁸ **Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop**, s. 760, dipnot 5a. **Serozan**, § 1, N. 13. Aksi görüşte **von Büren**, s. 448, 449. Yazar, borçlunun işlem ehliyetine sahip olmasına gerek olmadığını, ifanın geçerliliği açısından sınırlı ehliyetsiz biri ile tam ehliyetli birinin ifası arasında hiçbir farkın bulunmadığını savunmaktadır. Yazara göre, alacaklı açısından ise ifanın miktarı önemlidir. Büyük miktarlarda gerçekleşecek ödemelerin yasal temsilciye yapılması gerekmektedir. Ancak bunun nedeni alacaklının dürüstlük kuralı ve ticari örf ve adet gereğince edimi alma mezuniyetine (Empfangzuständigkeit) sahip olmamasıdır.

¹⁹ **Larenz**, s. 240; **Palandt/ Heinrichs**, § 362, N. 3; **von Büren**, s. 449; **Serozan**, § 1, N. 13b. Serozan, bu görüş çerçevesinde, ifanın sınırlı ehliyetsiz bir kimseye yapılması halinde, sınırlı ehliyetsizin eşya üzerinde mülkiyet hakkını kazanacağını, ancak alacak hakkının sona ermeyeceğini ve borçlunun borcundan kurtulamayacağını savunmaktadır. **Serozan**, § 1, N. 13b. Kanaatimizce, bir yandan alacaklının eşya üzerinde mülkiyet hakkı kazandığını savunup, diğer yandan da borcun sona ermediğini kabul etmek oldukça adaletsiz bir sonuçtur. Hukukumuzda edimi alma mezuniyeti gibi bir kavrama ihtiyaç olup olmadığı tartışması bir yana, bu görüşün menfaatler dengesine uygun olduğunu söylemeye de imkan bulunmamaktadır.

3. Sınırlı Sözleşme Görüşü (Beschränkte Vertragstheorie)

a. Genel Olarak

İsviçre ve Türk Doktrinlerinde hakim olan bu görüş²⁰ ortalama bir yol çizmekte ve her türlü edim borcunun ifasını kapsayan genel bir kuralın kabul edilemeyeceğini, bu konuda bir ayırımın yapılması gerektiğini savunmaktadır. Buna göre bazı edimlerin ifası borçlu ile alacaklının bir sözleşme yapmalarına ihtiyaç gösterirken, bazı edimler sadece bir maddi sonucun sağlanması ile ifa edilmektedir. Konuyu yapmama borçları, maddi bir fiilin icrasına ilişkin borçlar ve bir tasarruf işlemi ile ifa edilecek olan borçlar açısından ayrı ayrı değerlendirmekte fayda bulunmaktadır.

b. Yapmama Borçları

Bu görüş çerçevesinde yapmama borçları açısından önemli olan borca aykırı davranılmamış olmasıdır ve borca aykırı davranmamanın iradi olup olmadığını, yani borçlunun ifa kastıyla hareket edip etmediğini araştırmaya gerek bulunmamaktadır²¹. Aynı şekilde tarafların ehliyet durumları da ifanın geçerliliği konusunda önem taşımamaktadır²². Örneğin rekabet etmeme borcunu üstlenmiş olan borçlu, bunu tamamen unutsa veya bütün bu süre boyunca ayırt etme gücüne sahip olmasa dahi, rekabet etmediği sürece borcunu ifa etmiş olarak kabul edilecektir²³.

²⁰ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 74 vd.; **von Tuhr, Andreas/ Escher, Arnold**: Allgemeiner Teil des schweizerischen Obligationenrechts, zweiter Band, Dritte Auflage, Schulthess, Zürich 1974, s. 5; **Oser, Hugo/ Schönenberger, Wilhelm**: Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, V. Band: das Obligationenrecht, Erster Halbband: Art.1-183, 2. Auflage, Schulthess, Zürich 1929, Vorbem. zu Art. 68, N. 8; **Becker, Hermann**: Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, Band VI, Obligationenrecht, I. Abteilung, Allgemeine Bestimmungen: Art. 1-183, Stämpfli, Bern 1941, Vorbem. zu Art. 68, N. 1; **Bucher, Eugen**: Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, 2. Auflage, Schulthess, Zürich 1988, s. 293 vd.; **Gauch, Peter/ Schlupe, Walter R./ Schmid, Jörg/ Rey, Heinz**: Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, Band II, 8. Auflage, Schulthess, Zürich 2003, N. 2499 vd.; **Oğuzman, M. Kemal/ Öz, M. Turgut**: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 3. Bası, Filiz, İstanbul 2000, s. 192, 193; **Eren**, s. 907; **Tunçomağ, Kenan**: Türk Borçlar Hukuku, I. cilt, Genel Hükümler, 6. Bası, Sermet, İstanbul 1976, s. 664; **Reisoğlu, Safa**: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 17. Bası, Beta, İstanbul 2005, s. 248. Aynı doğrultuda bir görüş Alman Hukukunda **Lehmann (Enneccerus, Ludwig/ Lehmann, Heinrich**: Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, 2. Band: Recht der Schuldverhältnisse, 15. Bearbeitung, J.C.B. Mohr, Tübingen 1958, s. 249 vd.) tarafından savunulmaktadır.

²¹ **von Tuhr/ Escher**, s. 5; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 77; **Oğuzman/ Öz**, s. 192, 193; **Reisoğlu**, s. 248.

²² **von Tuhr/ Escher**, s. 8; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 79, 80; **Oğuzman/ Öz**, s. 193; **Reisoğlu**, s. 248, 249.

²³ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 77; **Oğuzman/ Öz**, s. 193.

c. Maddi Bir Fiilin İcrasına İlişkin Borçlar

Bu tür borçlarda da, borçlunun eylemi borca uygun olduğu sürece, tarafların bir ifa anlaşması yapıp yapmadıklarının ya da borçlunun ifa maksadının bulunup bulunmadığının bir önemi bulunmayacaktır²⁴. Borçlu söz konusu edimi yerine getirirken borçlu olduğunu bilmese dahi artık borcundan kurtulacaktır²⁵. Meğer ki borçlu bağışlama kastı ile hareket ettiğini açıklamış olsun²⁶.

Buna karşılık doktrinde bazı yazarlar, borcun sona ermesi için alacaklının kabul iradesine ihtiyaç bulunmasa dahi, borçlunun borçlanmış olduğu edimi yerine getirmiş olduğunu alacaklının bilip anlaması gerektiğini savunmaktadırlar²⁷.

Sınırlı sözleşme görüşü uyarınca ifanın maddi bir fiille gerçekleştiği durumlarda, alacaklının ve borçlunun ehliyet durumlarının borcun geçerli olarak ifa edilmiş sayılıp sayılmayacağı konusunda bir etkisinin olmayacağı açıktır²⁸. Kendisine taşınması için verilmiş bir malı sağlam bir şekilde yerine getirmiş olan kimse henüz ergin olmamış olsa ya da söz konusu kişinin ayırt etme gücü bulunmasa dahi, borç geçerli bir şekilde ifa edilmiş sayılacaktır.

Aynı şekilde bu gibi durumlarda tarafların tasarruf yetkisine sahip olup olmadıklarını da araştırmaya ihtiyaç bulunmayacaktır²⁹.

d. Bir Tasarruf İşleminin Yapılmasını Gerektiren Borçlar

Bazı borçların ifası, bir tasarruf işleminin yapılmasına bağlıdır. Taşınır mülkiyetinin naklinde aynı sözleşmenin, alacağın temlikinde temlik sözleşmesinin yapılması buna örnektir³⁰. Durumu çeşitli açılardan ele almakta fayda bulunmaktadır.

²⁴ **von Tuhr/ Escher**, s. 5; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 77; **Oğuzman/ Öz**, s. 193; **Reisoğlu**, s. 248. Aksi görüşte **Gauch/ Schlupe/ Schmid/ Rey**, N. 2506. Doktrinde, ifanın alacaklının katılımı olmaksızın gerçekleştiği hallerde borçlunun dürüstlük kuralı uyarınca ifanın yapıldığını alacaklıya bildirme yükümlülüğünün bulunduğu kabul edilmektedir. **von Tuhr/ Escher**, s. 4. Ancak bu bildirim yapılmaması ifanın geçerliliğini etkilemeyecek, sadece borçlunun sorumluluğuna yol açabilecektir.

²⁵ **von Tuhr/ Escher**, s. 5; **Reisoğlu**, s. 248. Zira sözleşmede kararlaştırılmış olan şeyi elde etmiş olan alacaklının artık bir talep hakkı kalmamıştır. **von Tuhr/ Escher**, s. 5, dipnot 36.

²⁶ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 77; **Eren**, s. 904.

²⁷ **Eren**, s. 904.

²⁸ **von Tuhr/ Escher**, s. 8; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 79 vd.; **Gauch/ Schlupe/ Schmid/ Rey**, N. 2499; **Oğuzman/ Öz**, s. 193; **Eren**, s. 904, 905; **Reisoğlu**, s. 248, 249.

²⁹ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 81.

³⁰ **von Tuhr/ Escher**, s. 5; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 82; **Oğuzman/ Öz**, s. 192; **Reisoğlu**, s. 248. Taşınır mülkiyetinin naklinde ise durum oldukça tartışmalıdır. Tartışma için bkz. **Kocayusufpaşaoğlu, Necip**: Türk Medeni Hukukunda Gayrimenkul Satış Vaadi, Sulhi Garan, İstanbul 1959, s. 13 vd.; **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir**, Eşya Hukuku, s. 167, 168.

aa. İfa Anlaşması

Kazandırıcı muamelelerin çeşitli amaçlarla yapılması mümkündür. Yapılan işlemin ifa sebebiyle mi (causa solvendi), bağışlama sebebiyle mi (causa donendi), yoksa başka bir sebeple mi yapıldığı kural olarak tarafların anlaşmasına göre belirlenir³¹. Bu nedenle borcun bir hukuki işlemin yapılması tarzında ifa edildiği hallerde, borçlunun ifa kastiyle hareket etmesinin³² ve tarafların ifa sebebi üzerinde anlaşmalarının şart olduğu kabul edilmektedir³³.

Ancak bu anlaşmanın açık bir şekilde yapılması zorunlu değildir³⁴. Gerçekten de taraflar arasında böyle açık bir anlaşmaya çok nadir olarak rastlanır. Bu anlaşma çoğu zaman zımni bir şekilde yapılır ve anlaşmanın varlığı hal ve şartlardan anlaşılır³⁵. Özellikle alacaklının edimi ifa olarak kabul ettiğini açık olarak açıklaması gerekmeyip, alacaklının, borçlunun edimi ifa ettiğini bilmesinin kabul iradesinin varlığı için yeterli olduğu kabul edilmektedir.³⁶

Doktrinde şüphe halinde, özellikle yapılan işlemin borca uygun olduğu hallerde, edimin veya kazandırmanın ifa kastı ile yapılmış olduğunun kabul edilmesi gerektiği ifade edilmektedir³⁷. Ancak alacaklının veya borçlunun bunun aksini ispat etmesi mümkündür.

Ayrıca ifanın borcun içeriğine uygun olduğu durumlarda, alacaklının dürüstlük kuralına göre borçlunun ifa kastını tahmin etmesi de gerekmektedir³⁸. Örneğin borçlunun alacaklının hesabına ödemedede bulunması halinde, alacaklının, borçlunun ifa kastı ile hareket ettiğini anlaması gerekmektedir³⁹. Böyle bir durumda susan alacaklının kabul iradesinin varlığı da zımnen var kabul edilecektir.

Bununla birlikte alacaklının, dürüstlük kuralına göre mazur görülebilir bir nedenle borçlunun ifa kastiyle hareket ettiğini tespit edemediği hallerde,

³¹ **von Tuhr/ Escher**, s. 5; **Oğuzman, Kemal M./ Barlas, Nami**: Medeni Hukuk, Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, 9. Bası, Beta, İstanbul 2002, s. 123.

³² **Oğuzman/ Öz**, s. 193; **Eren**, s. 905.

³³ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 85; **Oğuzman/ Öz**, s. 193; **Reisoğlu**, s. 248.

³⁴ **von Tuhr/ Escher**, s. 5; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 85; **Reisoğlu**, s. 248. Ancak tarafların bu konuda açık bir şekilde anlaşma yapmalarına da kuşkusuz bir engel bulunmamaktadır. **von Tuhr/ Escher**, s. 5; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 85.

³⁵ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 85.

³⁶ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 90, **Eren**, s. 905.

³⁷ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 87; **Oğuzman/ Öz**, s. 193 ve 203; **Eren**, s. 905; **Reisoğlu**, s. 248.

³⁸ **Gauch/ Schlupe/ Schmid/ Rey**, N. 2506; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 86; **Eren**, s. 905.

³⁹ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 86.

örneğin hesabına para yatıran kimsenin kimliğini tespit edemediği bir durumda, ifanın hüküm ve sonuçlarının doğmayacağı ifade edilmektedir⁴⁰. Zira artık zımnî de olsa bir ifa anlaşmasından söz etmek mümkün değildir.

Alacaklı borçlunun ifa olarak sunduğu edimi, örneğin menkul bir malı teslim alırken bunu bir ifa olarak kabul etmediğini açıkça ifade etmiş ise, artık taraflar arasında bir anlaşmanın varlığından söz etmek mümkün olamayacaktır.

Bazı yazarlar bu gibi durumlarda borcun ifa edilmiş sayılamayacağını kabul etmekte iseler de⁴¹, kanaatimizce daha isabetli olan bir diğer görüş, alacaklının bu beyanın çoğu zaman bir hakkın kötüye kullanılması teşkil edeceğini ve bu nedenle dikkate alınmaması gerektiğini savunmaktadır⁴². Bu durumda edimi ifa olarak kabul etmek istemeyen alacaklının yapması gereken şey malı teslim almaktan kaçınmak olmalıdır⁴³.

bb. Ehliyet

İfanın bir hukuki işlem ile gerçekleştiği hallerde, borçlunun ehliyet durumu da önem kazanmaktadır⁴⁴. Hatta hukuki işleme alacaklının da katılması gereken hallerde⁴⁵, alacaklının da fiil ehliyetine sahip olması gerekir⁴⁶. Bu gibi hallerde, tam ehliyetsiz alacaklının yapmış olduğu ifa gibi, tam ehliyetsiz bir alacaklıya yapılmış olan ifa da hükümsüz olacaktır⁴⁷. Buna karşılık borçlu ya da alacaklının sınırlı ehliyetsiz olduğu durumlarda, ifanın geçerliliği yasal temsilcinin izin ya da icazetinin bulunmasına bağlıdır⁴⁸.

⁴⁰ Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 90, Eren, s. 905.

⁴¹ von Tuhr/ Escher, s. 5; Oğuzman/ Öz, s. 203.

⁴² Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 91.

⁴³ Ancak usulüne uygun olarak arz edilmiş bir ifayı alacaklının haklı bir sebep olmaksızın kabul etmekten kaçınması, alacaklı temerrüdüne yol açabilecektir.

⁴⁴ von Tuhr/ Escher, s. 8; Gauch/ Schlupe/ Schmid/ Rey, N. 2501; Bucher, Obligationenrecht, s. 294; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 94; Oğuzman/ Öz, s. 193; Eren, s. 905, 906; Reisoğlu, s. 248.

⁴⁵ Dikkat edilmesi gereken bir husus, alacaklının ifaya katılmasının her zaman bir hukuki işleme katılma tarzında gerçekleşmek zorunda olmadığıdır. Evinde tamirat yaptıracak olan alacaklının ifaya katılması, yani evini tamirciye açması zorunlu ise de, burada ifa bir hukuki işlem tarzında gerçekleşmediği için alacaklının ehliyet durumu ifanın geçerliliği açısından önemsizdir. Zira bu görüş doğrultusunda alacaklının ve borçlunun işlem ehliyetini sadece ifanın bir hukuki işlem ile gerçekleştiği hallerde aranmak gerekmektedir.

⁴⁶ Bucher, Obligationenrecht, s. 294; von Tuhr/ Escher, s. 8; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 96; Gauch/ Schlupe/ Schmid/ Rey, N. 2505; Oğuzman/ Öz, s. 203; Eren, s. 906; Reisoğlu, s. 249.

⁴⁷ Oğuzman/ Öz, s. 193 ve 203, 204.

⁴⁸ von Tuhr/ Escher, s. 8; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 94, 96; Eren, s. 906; Reisoğlu, s. 248, 249; Oğuzman/ Öz, s. 193, 194 ve 204.

cc. Tasarruf Yetkisi

Borcun ifasının bir tasarruf işleminin yapılmasına bağlı olduğu durumlarda, borçlunun tasarruf yetkisine sahip olmasını da aramak gerekecektir⁴⁹. İfa amacıyla menkul mülkiyetinin devrinde veya alacağın temlikinde durum böyledir⁵⁰. Alacaklı da ifayı kabul etmekle alacak hakkı üzerinde tasarruf etmekte olduğundan, onun da tasarruf yetkisine sahip olması zorunludur⁵¹.

4. Görüşlerin Değerlendirilmesi

Kanaatimizce Türk Hukuku açısından ifanın bir sözleşme olduğunu kabul eden görüşlerin benimsenmesi isabetli olmayacaktır. Zira bu görüşler her türlü ifanın, ifa anlaşmasının varlığı, tarafların ehliyet durumu ve tarafların tasarruf ehliyeti açılarından denetlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Oysa edime uygun bir ifanın geçersiz sayılması pratik olmayan sonuçlara yol açmakta ve bir çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu durum özellikle yapmama ve bazı yapma borçlarında daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Ehliyetsiz bir kimsenin yapmama borcuna aykırı davranmamış olması durumunda, bu ifanın geçersiz sayılması için hiçbir neden bulunmamaktadır. Ayrıca ifanın geçersiz sayılması halinde, yerine getirilmiş olan edimin geri istenmesinin veya tekrar ifa edilmesinin talep edilmesinin de mümkün olmadığı açıktır.

Aynı şekilde bir yapmama borcuna, örneğin rekabet etmeme borcuna aykırı davranmayan bir kimsenin, rekabet etmezken aslında söz konusu borcu ifa etme kastına sahip olmadığını, bu nedenle de ifanın geçersiz olması gerektiğini ileri sürmek de isabetsiz olacaktır⁵².

Benzer bir durum bir çok yapma borcu açısından da geçerlidir. Bir eşyanın taşıma borcunu üstlenen bir kimsenin eşyayı sözleşmeye uygun bir şekilde taşımasının ardından, ifanın alacaklının ya da borçlunun ehliyetsizliği nedeniyle geçersiz olduğunu savunmak da mümkün değildir⁵³. Böyle bir ifanın geçersiz kılınmasını haklı kılacak bir taraf menfaatinden söz etmeye imkan bulunmadığı gibi, burada da ifanın isabetsiz sayılması, çözülmesi oldukça güç sorunlara yol açacak niteliktedir. Zira taşıma edimi

⁴⁹ von Tuhr/ Escher, s. 9; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 99; Oğuzman/ Öz, s. 194.

⁵⁰ von Tuhr/ Escher, s. 7; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 99; Bucher, Obligationenrecht, s. 294; Gauch/ Schluemp/ Schmid/ Rey, N. 2501; Oğuzman/ Öz, s. 194; Eren, s. 906; Reisoğlu, s. 249.

⁵¹ von Tuhr/ Escher, s. 9; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 102; Oğuzman/ Öz, s. 204; Eren, s. 907; Reisoğlu, s. 249.

⁵² Oğuzman/ Öz, s. 192, 193.

⁵³ Oğuzman/ Öz, s. 193.

bir kez yerine getirilmiş olduğuna göre, artık borçlunun geçerli olarak ifa edebileceği bir edimin mevcudiyetinden de söz edilemeyecektir.

Esasen Borçlar Kanunu'nun 67. ve devamı maddelerinde ifanın bir hukuki işlem olduğunu gösteren herhangi bir hüküm yer almamaktadır⁵⁴. Tüm bu nedenlerle söz konusu sözleşme görüşlerinin hukuk sistemimize uygun olmadığı kanaatindeyiz. Nitekim bu görüşler İsviçre ve Türk doktrinlerinde fazla bir taraftar bulamamıştır.

Kanaatimizce ifanın geçerliliği için borçlunun tek taraflı iradesini yeterli ve gerekli sayan görüş de kendi içerisinde tutarlı olmaktan uzaktır. Bu görüş bir yandan her türlü ifa açısından borçlunun beyanını aramakta, diğer yandan da ifanın maddi bir fiilin icrasına ilişkin olduğu durumlarda borçlunun ehliyet durumunun önem kazanmayacağını savunmaktadır. Oysa tam ehliyetsiz bir kimsenin ifa amacını belirten bir beyanda bulunamayacağı açıktır. Bu durumda bir yandan her zaman için borçlunun ifaya ilişkin bir beyanını aramak, diğer yandan da tam ehliyetsiz bir borçlunun dahi geçerli bir şekilde maddi bir fiilden oluşan edimleri ifa edebileceğini kabul etmek bir çelişki teşkil etmektedir.

Bu görüşe karşı ileri sürülebilecek olan bir diğer eleştiri de, borçlunun, maddi fiilden oluşan edimini ifa kastıyla hareket etmeksizin yerine getirdiği halleri açıklamaktaki güçlüğüdür. Saat tamircisinin başkasının saatini kendi saati zannederek tamir ettiği bir durumda borçlunun iradesi ifaya yönelik değildir. Ancak böyle bir durumda ifanın geçersiz sayılması için hiçbir nedenin bulunmadığı da açıktır.

Ayrıca unutulmamalıdır ki doktrinde bazı yazarların, taraflar arasında bir ifa anlaşmasını ya da borçlunun bu konudaki tek taraflı beyanını arama ihtiyaçları, yerine getirilen edimin neye yönelik olduğunu (borcun ifası, bağışlama, ödünç verme) tespit edebilme amacından doğmuştur. Oysa borçlunun tek taraflı bir irade beyanı ile, yerine getirmiş olduğu edimin borcunun ifasına değil, bir ödünç veya bağışlamaya yönelik olduğunu ifade edebilmesi mümkün değildir. Zira gerek ödünç verme, gerekse bağışlama için tarafların karşılıklı anlaşması, yani bu konuda bir sözleşme yapmaları şarttır. Bu durumda borçlunun ifaya yönelik bir irade beyanını aramanın da fazla bir anlamının olmayacağı açıktır.

Bunun yanı sıra, taraflar arasında aynı türden birden fazla borcun bulunduğu hallerde, hangi borcun ifa edilmiş sayılacağını düzenlemeye yönelik Borçlar Kanunumuzun 85. maddesinin ya da Alman Medeni Kanunu'nun (BGB) 366. paragrafının her türlü ifayı kapsayacak şekilde geniş yorumlanması da kanaatimizce isabetli değildir. Ayrıca Borçlar Kanunu'nun 85. maddesi (aynı şekilde BGB § 366) borçluya bir beyanda

⁵⁴ Eren, s. 903.

bulunma imkanı tanımış, ancak bunu zorunlu kılmamıştır. Bu nedenle söz konusu hükümlerin ifanın gerçekleşmesi için borçlunun beyanını zorunlu kılan bu görüşe dayanak teşkil etmesi mümkün değildir⁵⁵. Bu yüzden bu görüşün sağlam hukuki temellere dayandığını söylemek de oldukça güçtür.

Türk Hukuku açısından kabul edilmesi oldukça güç olan yukarıdaki görüşler bir tarafa bırakılacak olunursa, maddi fiil görüşü ile sınırlı sözleşme görüşü arasında pratik olarak önemli farklılıklar bulunmadığı görülmektedir⁵⁶. Aşağıda detaylı olarak ele alınacağı üzere, farklı gerekçelerle de olsa bir çok halde her iki görüş de aynı sonuca ulaşmaktadır. Bu nedenle tartışmanın bir ölçüde sadece teorik bir önem taşıdığını söylemek mümkündür⁵⁷.

Bu iki görüşten hangisinin kabul edilmesi gerektiği konusundaki kanaatimizi açıklamadan önce, ifa anlaşmasının bulunmamasının, tarafların ehliyetsizliğinin veya yetkisizliğinin sonuçlarını her iki görüşü de dikkate almak suretiyle yakından incelemekte fayda bulunmaktadır.

III- İfa Anlaşmasının Bulunmamasının Sonuçları

1. Genel Olarak

Tarafların ifa konusunda anlaşmalarının gerekip gerekmediği ya da borçlunun ifa kastının bulunmasının zorunlu olup olmadığı, ifanın hukuki niteliği konusundaki tartışmaların en can alıcı noktasını teşkil etmektedir. Esasen ortaya çıkan görüşlerin de bu tartışmadan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Yukarıda görüşleri ifade ederken açıkladığımız üzere, tarafların ifa üzerinde bir anlaşmalarının bulunup bulunmamasının ya da borçlunun ifa kastının mevcut olup olmamasının sonuçları ifanın hukuki niteliğine ilişkin görüşlerden hangisinin kabul edildiğine göre farklılık gösterecektir.

Klasik sözleşme görüşü, taraflar arasında her zaman bir ifa anlaşmasının varlığını zorunlu sayarken, maddi fiil görüşü uyarınca, borçlunun ifa kastı ile hareket etmesine bile gerek bulunmamaktadır. Önemli olan sözleşme ile kararlaştırılmış olan sonucun gerçekleşmesidir. Buna karşılık sınırlı sözleşme görüşünü benimseyen yazarlar, yapmama borçlarının ve maddi bir eylemle gerçekleşecek yapma borçlarının ifasında borçlunun ifa kastını aramamakta, buna karşılık ifanın bir hukuki işlemin yapılmasını gerekli kıldığı hallerde, tarafların ifa konusunda anlaşmalarının gerektiğini ifade etmektedirler.

⁵⁵ Nitekim bu nedenle maddi fiil görüşünü savunan Olzen, borçlunun tek taraflı beyanı ile ifanın amacını belirleyebileceğini, ancak böyle bir belirlemenin zorunlu olmadığını ifade etmektedir. **von Staudinger/ Olzen**, § 362, N. 21.

⁵⁶ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 66.

⁵⁷ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 66; **Serozan**, § 1, N. 13.

Ancak sözleşme görüşü bir kenara bırakılacak olunursa, maddi fiil görüşü ile sınırlı sözleşme görüşünün varılan sonuçlar itibariyle birbirlerine oldukça yaklaştığını söylemek mümkündür. İfanın maddi bir fiille gerçekleştiği durumlarda her iki görüş de borçlunun ifa kastı ile hareket etmesini ve bir ifa anlaşmasının varlığını aramamaktadırlar⁵⁸. Bu açıdan her iki görüş arasında bir fark bulunmamaktadır.

Bu durumda iki görüş arasındaki temel farklılık, ifanın hukuki bir işlem tarzında gerçekleştiği hallerde, tarafların ifa sebebi üzerinde anlaşmalarının şart olup olmadığına ilişkindir. Yani tartışma esas olarak tasarruf işleminin (örneğin menkul mülkiyetinin devrinde aynı sözleşmenin) yanı sıra bir de ifa sözleşmesinin yapılmasının zorunlu olup olmadığı noktasında toplanmaktadır.

Maddi fiil görüşünü savunan yazarlar, aynı sözleşmenin varlığını yeterli görmekteler ve mülkiyetin alacaklıya geçirilmesi ile birlikte borcun da sona ereceğini savunmaktadırlar. Alacaklı, söz konusu edimi bir ifa olarak değil, bağışlama olarak kabul etmiş olsa (hatta bu edimi bir ifa olarak hiçbir zaman kabul etmeyecek dahi olsa) maddi fiil görüşü uyarınca ifanın gerçekleştiğini ve borçlunun borcundan kurtulduğunu kabul etmek gerekecektir⁵⁹.

Buna karşılık sınırlı sözleşme taraftarlarına göre, mülkiyetin alacaklıya geçirilmesi yeterli olmayıp, tarafların mülkiyet devrinin borcun ifası amacına yönelik olduğu konusunda da anlaşmaları gerekmektedir.

Her iki görüş bu açıdan temelde farklı gözükmemekte ise de, somut olaylarda varılacak sonuçlar itibariyle birbirlerine oldukça yaklaşmaktadırlar. Zira sınırlı sözleşme görüşü taraftarları, aksi ispat edilemediği sürece borca uygun olarak yapılan bir muamelenin ifa kastiyle yapıldığının kabul edilmesi gerektiğini savunmakta⁶⁰ ve alacaklının edimin ifa edildiğini bilmesinin kabul iradesinin varlığı için yeterli olduğunu, alacaklının ayrıca edimi ifa olarak kabul ettiğini açık olarak açıklamasının gerekmediğini kabul etmektedirler⁶¹. Özellikle ifanın borcun içeriğine uygun olduğu durumlarda, alacaklının dürüstlük kuralına göre borçlunun ifa kastını tahmin etmesi gerekmektedir⁶².

⁵⁸ von Tuhr/ Escher, s. 5; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 77; Oğuzman/ Öz, s. 193; Reisoğlu, s. 248.

⁵⁹ Larenz, s. 239.

⁶⁰ Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 87; Oğuzman/ Öz, s. 193 ve 203; Eren, s. 905; Reisoğlu, s. 248.

⁶¹ Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 90, Eren, s. 905.

⁶² Gauch/ Schluep/ Schmid/ Rey, N. 2506; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 86; Eren, s. 905.

Bunun yanı sıra doktrinde şüphe halinde, edimin veya kazandırmanın ifa kastı ile yapılmış olduğunun kabul edilmesi gerektiği de ifade edilmektedir⁶³. Böylece bir çok durumda farklı gerekçelerle de olsa varılan sonuçlar aynı olmakta ve edim sonucunun gerçekleştiği hallerde geçerli bir ifanın varlığı kabul edilmektedir.

Bu konu ile ilgili olarak iki hususun, alacaklıyla borçlu arasında birden çok borcun bulunması hali ile alacaklının malı teslim alırken bunu ifa olarak kabul etmediğini açıkça belirtmesi durumunun özel olarak ele alınmasında fayda bulunmaktadır.

2. Alacaklı ile Borçlu Arasında Aynı Konuda Birden Çok Borcun Mevcut Olması

Alacaklı ile borçlu arasında aynı konuda birden çok borcun mevcut olduğu hallerde, ifanın hangi borca ait olduğunun belirlenmesi gerekecektir. Zira böyle bir durumda yukarıda açıklamış olduğumuz karinelerin ve varsayımların devreye girmesinin artık mümkün olmayacağı açıktır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, sorunun en çok karşımıza çıkacağı para borçları açısından Borçlar Kanunumuza açık hükümler konulmuş olması (BK.m.85-86), konunun önemini büyük ölçüde azaltmaktadır.

Alacaklı ile borçlu arasında aynı konuda para borcu dışında birden çok borcun mevcut olması halinde ise, Oğuzman/ Öz, ifanın hangi borca mahsup edileceğinin belirlenmesi için alacaklı ile borçlunun anlaşmasının şart olduğunu kabul etmektedirler⁶⁴. Böyle bir anlaşmanın mevcut olmadığı durumlarda, geçerli bir ifadan söz edilemeyecektir.

Kanaatimizce, sınırlı sözleşme görüşü çerçevesinde dahi bu görüşe katılmaya olanak bulunmamaktadır. Her ne kadar Borçlar Kanunu'nun 85 ve 86. maddeleri "Tediye" başlığı altında yer almaktalar ise de, söz konusu hükümlerin ifadesinde, bunların sadece para borçlarının ifasına ilişkin oldukları yönünde bir ibare yer almamaktadır. Kaldı ki bu hükümlerin sadece para borçlarına ilişkin oldukları kabul edilse dahi, bu hükümlerin kıyasen diğer borçlar açısından da uygulanmasına hiçbir engel bulunmamaktadır⁶⁵.

⁶³ Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 87; Oğuzman/ Öz, s. 193 ve 203; Eren, s. 905; Reisoğlu, s. 248.

⁶⁴ Oğuzman/ Öz, s. 203 ve 231. Buna karşılık yazarlar aynı eserlerinde bu görüşleri ile çelişkili bir şekilde, aynı mahiyette birden çok borcu bulunan kimsenin yaptığı ifanın hangi borca ait olduğunun borçlunun maksadına göre tayin olunacağını ifade etmektedirler. Oğuzman/ Öz, s. 193.

⁶⁵ Nitekim bu hükümlerin takas halinde dahi kıyasen uygulama alanı bulacağı kabul edilmektedir. Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey, s. 231; BGE 47 I 318; 58 III 24, 25.

Nitekim doktrinde de hakim görüş, ifanın hangi borca mahsup edilmesi gerektiği konusunda tarafların anlaşmasına gerek olmadığı, borçlunun bunu Borçlar Kanunu'nun 85. maddesi uyarınca tek taraflı olarak belirleyebileceği yönündedir⁶⁶.

Borçlunun bu yöndeki bir beyanı üzerine alacaklının elindeki tek imkan, ifayı reddetmekten ibarettir⁶⁷. İfayı kabul eden alacaklı, yapılan ifanın hangi borca mahsup edileceğine dair borçlunun beyanını da kabul etmiş sayılır⁶⁸. Alacaklı tarafından anlaşılabilir olduğu sürece, borçlunun bu beyanının zımni bir şekilde yapılması da mümkündür. Ancak borçlu tarafından beyan edilmeyen bir irade göz önüne alınmayacaktır⁶⁹.

Böylece, aynı mahiyette birden çok borcun bulunduğu durumlarda dahi ifanın geçersizliği gündeme gelmeyecek, hangi borcun ifa edildiği kural olarak borçlunun beyanına göre belirlenecektir (BK.m.85/f.1). Borçlunun böyle bir beyanda bulunmadığı hallerde, borçlu derhal itiraz etmediği sürece, yapılan ifa alacaklının makbuzda belirttiği borca mahsup edilecektir (BK.m.85/f.2). Makbuzda da böyle bir ifadenin yer almaması veya borçlunun derhal itiraz etmesi halinde ise, teslim edilen şeyin hangi borca mahsup edileceği Borçlar Kanunu'nun 86. maddesinde kabul edilmiş olan esasa göre belirlenecektir.

3. Alacaklının Yerine Getirilen Edimi İfa Olarak Kabul Etmediğini Açıkça İfade Etmesi

Her iki görüş arasındaki yaklaşım farkının pratik olarak farklı sonuçlara yol açıp açmadığının değerlendirilmesi gereken ikinci durum, alacaklının malı teslim alırken bunu ifa olarak kabul etmediğini açıkça ifade etmesi halidir.

Her ne kadar sınırlı sözleşme görüşü taraftarları, alacaklının edimi ifa olarak kabul ettiğini açık olarak açıklamasının gerekmediğini, alacaklının edimin ifa edildiğini bilmesinin kabul iradesinin varlığı için yeterli olduğunu kabul etmekte iseler de⁷⁰, alıcının malı teslim alırken bunu satım akdinin ifası olarak değil, bağışlama ya da ödünç olarak kabul ettiğini açıkça ifade etmesi halinde bu varsayımların geçerli olamayacağı açıktır.

⁶⁶ **Becker**, Art. 87, N. 5; **von Tuhr**, s. 5, 6; **von Büren**, s. 449; **Gauch/ Schlupe/ Schmid/ Rey**, N. 2387; **Guhl/ Koller/ Schnyder/ Druey**, s. 231. Avrupa Sözleşme Hukuku İlkeleri'nin (Principles of European Contract Law) 7:209. maddesi uyarınca da, borçlu kural olarak yapmış olduğu ifanın hangi borca mahsup edileceğini seçme hakkına sahiptir.

⁶⁷ Ancak alacaklı bu durumda alacaklı temerrüdünün sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaktır.

⁶⁸ **von Tuhr**, s. 6.

⁶⁹ **von Tuhr**, s. 6.

⁷⁰ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 90; **Eren**, s. 905.

Maddi fiil görüşünün kabul edilmesi durumunda, alacaklının bu gibi hallerde elindeki tek imkan ifayı reddetmektir. Alacaklının bir yandan malı teslim alıp, diğer yandan bunu ifa olarak kabul etmediğini açıklaması mümkün değildir. Bu durumda alacaklının bu beyanına rağmen ifanın gerçekleştiğini kabul etmek gerekecektir⁷¹.

Bazı sınırlı sözleşme görüşü taraftarları, maddi fiil görüşünden farklı olarak, bu gibi durumlarda borcun ifa edilmiş sayılmayacağını kabul etmektedirler⁷². Ancak bu durumda borçlu, alacaklıda bulunun malı ifa olarak teklif edebilecek veya sebepsiz zenginleşmeye dayanan alacağı⁷³ ile alacaklıya olan borcunu takas edebilecektir⁷⁴.

İfanın geçersiz sayıldığı durumlarda borçlunun elindeki imkanlar aşağıda detaylı olarak ele alınacaktır. Ancak bu konuya ilişkin olarak söylenmesi gereken bir husus, böyle bir uyumsuzluğun ortaya çıkmasının oldukça zor olduğu ve konunun büyük ölçüde teorik olarak önem taşıdığıdır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, borçlunun borcunun ifasını teklif ettiği durumlarda, alacaklının bunu bağışlama ya da ödünç olarak kabul ettiğini açıklaması hayatın olağan akışına aykırıdır. Bunun yanı sıra, çok istisnai olarak alacaklının malı ifa olarak değil, bir bağışlama ya da ödünç olarak kabul etmek istediğini beyan ettiği hallerde de, borçlu genellikle malı teslim etmekten kaçınacak ve borcunu teslim almaktan kaçınan alacaklıyı alacaklı temerrüdüne düşürme yolunu tercih edecektir.

Alacaklının, yapılan edimi bir ifa değil, bağışlama olarak kabul ettiğini malı teslim aldıktan sonra bildirmesi ise hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirilmektedir⁷⁵. Ayrıca alacaklının ifayı kabul etmesi ile ifa anlaşmasının kurulmuş olduğunu, bu nedenle alacaklının sonradan yapacağı böyle bir beyanın kurulmuş olan ifa anlaşmasının geçerliliğini etkilemeyeceğini savunmak da mümkündür.

Sonuç olarak doktrinde tartışılan bu durumun uygulamada bir uyumsuzluk olarak karşımıza çıkmasının oldukça güç olduğunu söylemek mümkündür.

4. Maddi Fiil Görüşü ile Sınırlı Sözleşme Görüşü Arasındaki Başlıca Farklılıklar

Yukarıda ortaya koyduğumuz üzere, bir ifa anlaşmasının varlığının gerekip gerekmediği konusunda maddi fiil görüşü ile sınırlı sözleşme görüşü

⁷¹ von Büren, s. 448, dipnot 23.

⁷² Oğuzman/ Öz, s. 203.

⁷³ Satıcının sebepsiz zenginleşmeye dayanan bir alacağa sahip olması için malın mülkiyetinin alıcıya geçmiş olması gerekir.

⁷⁴ Oğuzman/ Öz, s. 203.

⁷⁵ Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 91.

varılan sonuçlar itibariyle birbirlerine oldukça yaklaşmakta ve birçok durumda farklı gerekçelerle de olsa aynı sonuçlara ulaşmaktadırlar.

Ancak her iki görüş arasında bu konuda hiçbir farkın bulunmadığını iddia etmek de mümkün değildir. Bu farklılık özellikle iki halde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar ifa anlaşmasının hata sebebiyle iptal edilmesinin mümkün olup olmadığı ve alacaklının, dürüstlük kuralına göre mazur görülebilir bir nedenle borçlunun ifa kastıyla hareket ettiğini tespit edememesi halidir.

a. İfa Anlaşmasının Hata Sebebiyle İptal Edilebilmesi

İki görüş arasındaki en önemli farklılıklardan biri, tarafların yapılan ifayı hata sebebiyle iptal edip edemeyeceklerine ilişkindir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, burada hata sebebiyle iptal edilecek olan sözleşmenin tasarruf sözleşmesinin kendisi değil, ifa sözleşmesi olduğudur⁷⁶.

Maddi fiil görüşü ifa sırasında taraf iradelerini ve bir ifa anlaşmasının varlığını aramadığı için, tarafların hataya dayanmaları da mümkün değildir. Buna karşılık sınırlı sözleşme görüşünün kabul edilmesi halinde, tarafların ifa anlaşmasını hata sebebiyle iptal edebilecekleri sonucuna ulaşmak gerekecektir.

Böylece malı teslim alırken, yukarıda açıklanan karineler ve varsayımlar gereğince malı ifa olarak teslim almış sayılan alacaklı, daha sonra hataya düşmüş olduğunu ileri sürebilecektir. Aynı şekilde borçlu da, alacaklısı (B)'ye ödemek isterken diğer alacaklısı (C)'ye ödemiş olduğu gerekçesi ile ifayı iptal etme imkanına sahip olacaktır.

b. Alacaklının, Borçlunun İfa Kastıyla Hareket Ettiğini Tespit Edememesi

Yukarıda açıkladığımız üzere sınırlı sözleşme görüşü taraftarları, ifanın borcun içeriğine uygun olduğu durumlarda, alacaklının dürüstlük kuralına göre borçlunun ifa kastını tahmin etmesi gerektiğini⁷⁷ ve bunun da kabul iradesinin varlığı için yeterli olduğunu, alacaklının ayrıca edimi ifa olarak kabul ettiğini açıklamasının gerekmediğini ifade etmektedirler⁷⁸.

Ancak alacaklının, dürüstlük kuralına göre mazur görülebilir bir nedenle borçlunun ifa kastıyla hareket ettiğini tespit edemediği hallerde, bu varsayımlar geçerli olmayacak ve maddi fiil görüşünden farklı olarak, bu

⁷⁶ Tasarruf sözleşmesinin hata hükümlerine dayanılarak iptal edilebileceği maddi fiil görüşü taraftarlarınca da kabul edilmektedir. **von Büren**, s. 448; **Serozan**, § 1, N. 13.

⁷⁷ **Gauch/Schluep/Schmid/Rey**, N. 2506; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 86; **Eren**, s. 905.

⁷⁸ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 90, **Eren**, s. 905.

görüş çerçevesinde ifanın hüküm ve sonuçlarının doğmadığını kabul etmek gerekecektir⁷⁹.

Örneğin maddi açıdan sıkıntıya düştüğü bir dönemde 500 YTL alacaklı olduğu kardeşinden 1000 YTL'lık bir ödeme alan kişinin dürüstlük kuralına göre bunu borcun ifası olarak değerlendirmesi gerektiğinden söz etmek mümkün değildir. Bu ödemenin 500 YTL'lık kısmının borcun ifası, 500 YTL'lık kısmının ise bağışlama amacıyla verilmiş olması halinde, sınırlı sözleşme görüşü uyarınca 500 YTL'lık borç sona ermiş sayılmayacaktır. Zira taraflar arasında bir ifa anlaşması mevcut değildir.

Kalan 500 YTL için bir elden bağışlamanın gerçekleştiğini kabul etmek mümkün ise de, tarafların ifa sebebi üzerinde anlaşamadıkları kısım için ne bir bağışlamanın ne de ifanın varlığından söz edilemeyeceği için bu miktar sebepsiz zenginleşmeye yol açacaktır. Bu durumda ödeme yapmış olan kardeşin elindeki tek imkan, borcu ile sebepsiz zenginleşme alacağını takas etmek suretiyle borcunu sona erdirmektir.

5. Üçüncü Şahsın İfası

Borcun üçüncü bir şahıs tarafından ifa edildiği durumlarda ise, üçüncü şahsın borcu ifa maksadıyla hareket etmiş olması şarttır. Bu husus sadece ifanın bir hukuki işlem tarzında gerçekleştiği hallerde değil, ifanın maddi bir fiille gerçekleştiği durumlarda dahi böyledir⁸⁰. Aksi halde, bu kişinin hataen kendisini borçlu zannederek mi, bir bağışlamada bulunmak amacıyla mı, yoksa üçüncü kişinin borcunu ifa maksadıyla mı hareket ettiğini tespit etmek mümkün olamayacaktır⁸¹.

İfayı bir kazandırıcı muamelenin teşkil ettiği hallerde ise, sınırlı sözleşme görüşü taraftarları, üçüncü kişinin ifa kastının yanı sıra alacaklı ile üçüncü şahsın, yapılan kazandırmanın, borçlunun borcunun ifası niteliğinde olduğu hususunda anlaşmış olmalarını da aramaktadırlar. Ancak burada da alacaklının açık bir beyanına ihtiyaç duyulmamakta, borçlunun ifa kastının alacaklı tarafından anlaşılmasının ve alacaklının buna itiraz etmemesinin yeterli olduğu kabul edilmektedir⁸².

IV- Tasarruf Yetkisi Eksikliğinin Sonuçları

1. Genel Olarak

Doktrinde, ifanın maddi bir fiil ile gerçekleştiği hallerde tarafların tasarruf yetkisine sahip olup olmadıklarını araştırmaya gerek olmadığı

⁷⁹ Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 90, Eren, s. 905.

⁸⁰ Oğuzman/ Öz, s. 194, 195.

⁸¹ Oğuzman/ Öz, s. 194, 195.

⁸² Oğuzman/ Öz, s. 195.

savunulmaktadır⁸³. İfanın tasarruf işlemi niteliğindeki bir hukuki işlem ile gerçekleştiği hallerde ise⁸⁴, gerek borçlunun, gerekse de alacaklının tasarruf yetkisine sahip olması gerektiği kabul edilmektedir⁸⁵. Zira bu gibi hallerde borçlu ifa konusu üzerinde, alacaklı da alacak hakkı üzerinde tasarruf etmektedir⁸⁶.

2. Borçlunun Tasarruf Yetkisi Eksikliğinin Sonuçları

Sorun özellikle iflas halinde önem taşımaktadır. İflas etmiş olması nedeniyle tasarruf yetkisine sahip olmayan bir borçlunun yapmış olduğu tasarruf işlemi geçersizdir. İcra ve İflas Kanunu'nun 191. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, "borçlunun iflas açıldıktan sonra masaya ait mallar üzerinde her türlü tasarrufu alacaklılara karşı hükümsüzdür".

Kuşkusuz borçlunun tasarruf yetkisi eksikliğinin, tasarruf edeceği hakka hiç sahip olmamasından da kaynaklanması mümkündür⁸⁷. Ancak borçlunun tasarruf yetkisine sahip olmamasına rağmen, alacaklının Türk Medeni Kanunu'nun 988. ve devamı maddeleri uyarınca mülkiyet hakkını kazandığı hallerde, artık borcun da ifa edilmiş olduğunu kabul etmek gerekecektir⁸⁸.

⁸³ **von Tuhr/ Escher**, s. 9; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 81; **Oğuzman/ Öz**, s. 194, 204. **Reisoğlu**, böyle bir ayırım yapmaksızın ifanın geçerliliği için borçlunun ve alacaklının tasarruf yetkisine sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. **Reisoğlu**, s. 249. Oysa iflas etmiş olan bir kimsenin, maddi bir fiilden ibaret olan borcunu ifa etmesi, yani maddi bir fiili yerine getirmesi İcra ve İflas Kanunu'nun 191. maddesine aykırı olmadığı gibi, iflas etmiş olan bir kimsenin sahip olduğu maddi bir fiilden oluşan alacağının da iflas masasına girmiş olmasının bir önemi bulunmamaktadır. Zira bu halde dahi borçlu maddi fiilden oluşan borcunu yerine getirmekle, örneğin taşıması gereken eşyayı taşımakla ya da boyaması gereken evi boyamakla borcundan kurtulacaktır. Alacaklının iflas etmiş olması bu sonucu değiştirmeyecektir. Bu nedenle **Reisoğlu**'nun bu görüşüne katılmamıza olanak bulunmamaktadır.

⁸⁴ İfayı teşkil edecek hukuki işlem çoğu zaman bir tasarruf muamelesi niteliği taşırsa da, bir borcun ifasının borçlandırıcı işlem ile yapılması da istisnai olarak mümkündür. Bir ön sözleşmeden doğan sözleşme yapma borcunun ifası buna örnek olarak gösterilebilir. **Oğuzman/ Öz**, s. 194, dipnot 29. Bu gibi hallerde borçlunun tasarruf yetkisini aramaya gerek yoktur. Zira borçlu bir hakkı üzerinde tasarruf etmemektedir. Aynı şeyi alacaklı açısından söylemeye ise imkan bulunmamaktadır. Zira alacaklı, sözleşmeyi yapmakla ön sözleşmeden doğan alacak hakkı üzerinde tasarruf etmiş olmaktadır.

⁸⁵ **von Tuhr/ Escher**, s. 8, 9; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 99 ve 102; **Oğuzman/Öz**, s. 194 ve 204; **Eren**, s. 906, 907; **Reisoğlu**, s. 249.

⁸⁶ **von Tuhr/ Escher**, s. 8, 9.

⁸⁷ Aynı esasın, söz konusu mal üzerinde tasarruf yetkisinin bir savcılık soruşturması ya da ceza davası nedeniyle sınırlanmış olduğu hallerde de geçerli olacağında şüphe yoktur.

⁸⁸ **Palandt/ Heinrichs**, § 362, N. 1; **Becker**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 14; **von Tuhr/ Escher**, s. 7; **Oğuzman/ Öz**, s. 194; **Reisoğlu**, s. 249, 250.

Becker, aynı esasın alacaklının mülkiyet hakkını karışma ve birleşme gibi sebeplerle kazandığı diğer hallerde de geçerli olacağını savunmaktadır⁸⁹. Oysa özellikle borçlunun iflas etmiş olması nedeniyle tasarruf yetkisine sahip olmadığı hallerde bu görüşün kabul edilmesine olanak bulunmamaktadır. Alacaklının karışma ve birleşme ile söz konusu eşyanın mülkiyetini kazanmış olduğu kabul edilse dahi, alacaklı iflas idaresine karşı bir sebepsiz zenginleşme borcu altına girmiş olduğu için⁹⁰, borcun geçerli bir şekilde ifa edilmiş olduğunu kabul etmeye imkan bulunmayacaktır.

Bazı yazarlar, alacaklının mülkiyet hakkını zamanasımı ile iktisap ettiği hallerde de geçerli bir ifanın yapılmış olacağını kabul etmektedirler⁹¹. Oysa bu gibi hallerde alacaklı mülkiyet hakkını ifa sırasında kazanmamaktadır. Böylece yapılmış olan ifa aslında baştan itibaren geçersizdir. Ancak von Tuhr/ Escher'in haklı olduğu nokta, alacaklının mülkiyet hakkını kazandığı andan itibaren talep hakkının da sona ermesi gerektiğidir. Zira alacaklı bu andan itibaren ifaya olan menfaatine kavuşmuş olmaktadır. Bu durumda ifanın ancak kazandırıcı zamanasımı ile mülkiyetin kazanıldığı anda tamamlanmış olduğunu kabul etmek gerekecektir.

Ancak şüphesiz bu kabul maddi fiil görüşünün benimsenmesi halinde mümkündür. Nitekim maddi fiil görüşü taraftarları, borcun sözleşmede öngörülen amacın gerçekleşmesi ile sona ereceğini kabul etmektedirler⁹². Kazandırıcı zamanasımının şartlarının tamamlanması ile sözleşmede öngörülen amaç gerçekleşmiş olacak ve böylece borçlu da borcundan kurtulmuş olacaktır.

Sınırlı sözleşme görüşünün kabul edilmesi halinde ise, baştan itibaren geçersiz olan bir ifanın, yani bir hukuki işlemin sonradan, kazandırıcı zamanasımı süresinin dolması ile geçerli hale geldiği sonucuna ulaşmak gerekir ki, hukukumuzda baştan kesin olarak geçersiz olan bir işlemin zamanın geçmesi ile geçerli hale gelmesi mümkün değildir. Bu nedenle sınırlı sözleşme görüşü, kazandırıcı zamanasımı ile mülkiyetin kazanıldığı hallerde ifanın ne zaman ve nasıl gerçekleştiğini açıklamak konusunda yetersiz kalmaktadır.

3. Alacaklının Tasarruf Yetkisi Eksikliğinin Sonuçları

Alacaklı ifayı kabul etmekle alacak hakkı üzerinde tasarruf etmekte olduğu için, ifanın bir hukuki işlem ile gerçekleştiği hallerde alacaklının da alacağı üzerinde tasarruf yetkisine sahip olması gerekmektedir⁹³.

⁸⁹ Becker, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 14.

⁹⁰ von Tuhr/ Escher, s. 9.

⁹¹ von Tuhr/ Escher, s. 7; Reisoğlu, s. 250.

⁹² Larenz, s. 238.

⁹³ von Tuhr/ Escher, s. 9; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 102.

Alacaklının iflasına karar verilmiş olması halinde, alacaklıya tasarruf işlemi ile yapılan bir ifa geçersiz olacaktır⁹⁴. Bu tür edimlerin artık iflas masasına ifa edilmesi gerekmektedir. İcra ve İflas Kanunu'nun 192. maddesi uyarınca, "iflasın açılmasından sonra müflis hiç bir ödeme kabul edemez. Müflise ödemede bulunan kimse müflisin alacaklılarına karşı ancak masaya giren para ve kıymet nisbetinde borcundan kurtulur. Bununla beraber iflasın ilanından evvel müflise ödemede bulunan borçlu iflastan haberi yoksa borcundan kurtulur." Aynı şekilde alacağın haczedilmiş olması durumunda da alacak ancak icra dairesine ödenebilecektir (İİK.m.89).

Maddi fiil görüşünü kabul eden yazarlardan bazıları, alacaklının tasarruf yetkisi eksikliğinin ifayı geçersiz kıldığı sonucuna ulaşabilmek için "edimi alma mezuniyeti" (Empfangszuständigkeit) kavramına ihtiyaç duymuşlardır⁹⁵. Bu görüşe göre edimi alma mezuniyeti bir yandan tasarruf yetkisini, diğer yandan da fiil ehliyetini kapsamaktadır⁹⁶.

Oysa alacaklının fiil ehliyetine sahip olması zorunluluğu, taraflar arasında bir tasarruf işleminin yapılmasının sonucudur. Tasarruf işleminin geçersiz olduğu durumlarda, ifanın da geçersiz olacağı açıktır. Alacaklının iflas etmiş olması ve alacağın haczedilmesi halleri ise İcra ve İflas Kanunu'nda açıkça düzenlenmiş durumdadır. Kanaatimizce bu nedenlerle alacaklının fiil ehliyetine ya da tasarruf yetkisine sahip olmaması halinde ifanın geçersiz sayılacağı sonucuna ulaşabilmek için, edimi alma mezuniyeti gibi kanunumuzda düzenlenmemiş olan bir kavrama başvurmaya gerek bulunmamaktadır⁹⁷.

V- Ehliyetsizliğin Sonuçları

1. Genel Olarak

Yukarıda da ifade etmiş olduğumuz üzere, tarafların ehliyetsizliğinin ifaya olan etkisi açısından sınırlı sözleşme görüşünün ya da maddi fiil görüşünün kabul edilmesi pratik olarak önemli bir farklılık yaratmamaktadır.

Her iki görüş de, ifanın maddi bir fiille gerçekleştiği hallerde, alacaklının veya borçlunun ehliyet durumunun ifanın geçerliliğine hiçbir etkisi olmayacağını savunmakta ve sözleşmeye uygun bir eylemin borçlunun borcunu sona erdireceğini kabul etmektedir⁹⁸.

⁹⁴ Oğuzman/ Öz, s. 204.

⁹⁵ von Büren, s. 449; Serozan, § 1, N. 13b.

⁹⁶ Larenz, s. 240; Serozan, § 1, N. 13b.

⁹⁷ Bu kavramın sorunu açıklayıcı olmaktan uzak olduğu yönünde bkz. Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 84.

⁹⁸ von Tuhr/ Escher, s. 8; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 77 vd.; Gauch/ Schlupe/ Schmid/ Rey, N. 2499; Bucher, Eugen: Berner Kommentar, Schweizerische Zivilgesetzbuch, Band I, Das Personenrecht, 2. Abteilung: Die natürlichen Personen, (Art. 11-26 ZGB), Stämpfli, Bern 1976, 3. Auflage, Art. 19, N. 181, 182; Tekinay/

İfanın borca uygun olmadığı durumlarda ise, sınırlı ehliyetsizler borca aykırı davranışlarının sonuçlarından sorumlu olacaklardır⁹⁹. Tam ehliyetsizler ise, kusurları bulunamayacağı için borca aykırı davranışları neticesinde meydana gelen zararlardan sorumlu değildir (BK.m.96). Meğer ki bir kusursuz sorumluluk, özellikle de Borçlar Kanunu'nun 98. maddesinin 2. fıkrasının atfı gereği hakkaniyet esasına dayanan bir sorumluluk söz konusu olsun (BK.m.54/f.1)¹⁰⁰.

İfanın bir hukuki işlemle gerçekleştiği hallerde de, bu iki görüş arasında pratik olarak bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak bu ihtimalin çeşitli varsayımlar göz önüne alınarak özel olarak incelenmesinde fayda vardır.

2. İfanın Hukuki Bir İşlemler Gerçekleşmesi Halinde

a. Borçlunun Ehliyetsiz Olması

aa. Tam ehliyetsizler

İfanın bir hukuki işlem ile gerçekleştiği durumlarda, borçlunun ayırt etme gücüne sahip olmaması işlemi kesin olarak geçersiz kılacaktır¹⁰¹. Bu gibi hallerde ifayı teşkil eden hukuki işlemin bizzat yasal temsilci tarafından yapılması zorunlu olup, yasal temsilcinin izin veya icazetinin varlığı dahi söz konusu ifa işlemi geçerli hale getirmeyecektir.

Her ne kadar Türk Medeni Kanunu'nun 15. maddesinde "kanunda gösterilen ayırık durumlar saklı kalmak üzere, ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin fiilleri hukuki sonuç doğurmaz", ifadesine yer verilmiş ise de, ayırt etme gücüne sahip olmayan kimselerin fiilleri ile kastedilen, sadece bu kimselerin yapmış oldukları hukuki işlemlerdir. Bu kimselerin yapmış oldukları maddi fiillerin ifa olarak hukuki sonuç doğuracağı, gerek maddi fiil

Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s. 760, dipnot 5a.; Serozan, § 1, N. 13 ve 13a; Oğuzman/ Öz, s. 193; Eren, s. 904, 905; Reisoğlu, s. 248, 249; Koziol, Helmut/ Welser, Rudolf: Grundriss des bürgerlichen Rechts, Band II: Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht Besonderer Teil, Erbrecht, 12. Auflage, Manz, Wien 2001, s. 95.

⁹⁹ Türk Medeni Kanunu'nun 16. maddesinin 2. fıkrasında ayırt etme gücüne sahip küçük ve kısıtlıların haksız fiillerinden sorumlu oldukları ifade edilmiş, bu kişilerin borca aykırı davranışlarından söz edilmemiş ise de, doktrinde sınırlı ehliyetsizlerin borca aykırı davranışlarının da bu hükmün uygulama alanına gireceği kabul edilmektedir. Oğuzman, M. Kemal/ Seliçi, Özer/ Oktay, Saibe: Kişiler Hukuku, 7. Baskı, Filiz, İstanbul 2002, s. 78, 79; Arpacı, Abdülkadir: Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler), 2. Bası, Beta, İstanbul 2000, s. 66, 67.

¹⁰⁰ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, Kişiler Hukuku, s. 66; Dural, Mustafa/ Ögüz, Tufan: Türk Özel Hukuku, cilt II, Kişiler Hukuku, 7. Bası, Filiz, İstanbul 2004, s. 70; Arpacı, s. 46, 48; BGE 102 II 226.

¹⁰¹ Oğuzman/ Öz, s. 193. Aksi görüşte von Büren, s. 448, 449. Yazar, borçlunun işlem ehliyetine sahip olmasına gerek olmadığını, ifanın geçerliliği açısından ehliyetsiz biri ile tam ehliyetli birinin ifası arasında hiçbir farkın bulunmadığını savunmaktadır.

görüşünü, gerekse de sınırlı sözleşme görüşünü kabul eden yazarlar tarafından kabul edilmektedir¹⁰².

bb. Sınırlı Ehliyetsizler

i. Genel Olarak

Türk Medeni Kanunu'nun 16. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, “ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler. Karşılıksız kazanmada ve kişiye sıkı sıkı bağlı hakları kullanmada bu rıza gerekli değildir”.

Madde metninde sadece borç altına girmekten bahsedilmekteyse de, doktrinde bu hükmün tasarruf işlemleri açısından da geçerli olduğu ve sınırlı ehliyetsizlerin ancak kanuni temsilcilerinin rızası ile bir tasarruf işlemi bulunabilecekleri ittifakla kabul edilmektedir¹⁰³. Vesayet altındaki kişiler açısından bu husus, Türk Medeni Kanunu'nun 451. maddesinde açıkça düzenlenmiş durumdadır¹⁰⁴. Böylece, sınırlı ehliyetsiz olan küçük ya da mahcurun yasal temsilcisinin ifaya icazet vermemesi durumunda, ifa geçersiz olacak ve borçlu borcundan kurtulamayacaktır¹⁰⁵.

Becker, borçlunun ehliyetsiz olduğu durumlarda dahi, sözleşmede öngörülen amaç gerçekleşmiş ise, özellikle de malın alacaklı tarafından tüketildiği durumlarda, ifanın geçerli hale geleceğini savunmaktadır¹⁰⁶. Bu görüşün pratik olduğu bir gerçek ise de, kanaatimizce mevcut hukuk sistemimiz içerisinde hukuki bir dayanağı bulunmadığı için kabul edilmesi oldukça güçtür.

ii. Borçlandırıcı İşlem İçin Verilmiş Olan Rızanın Etkisi

Doktrinde, bir işlem için verilmiş olan rızanın, sadece o işlemin yapılması için değil, aynı zamanda o hukuki ilişkiden doğan ilişkinin

¹⁰² Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s. 760, dipnot 5a.; Serozan, § 1, N. 13 ve 13a; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 77 vd.; Gauch/ Schlupe/ Schmid/ Rey, N. 2499; Oğuzman/ Öz, s. 193; Eren, s. 904, 905; Reisoğlu, s. 248, 249.

¹⁰³ Bucher, Die natürlichen Personen, Art. 19, N. 14; von Tuhr, Andreas/ Peter, Hans: Allgemeiner Teil des schweizerischen Obligationenrechts, Erster Band, 3. Auflage, Schulthess, Zürich 1979, s. 211, dipnot 37; Oğuzman/ Selici/ Oktay, Kişiler Hukuku, s. 68; Akipek, Jale G./ Akıntürk, Turgut: Türk Medeni Hukuku, Birinci Cilt: Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, 4. Bası, Beta, İstanbul 2002, s. 345; Hatemi, Hüseyin: Gerçek Kişiler Hukuku (Kısa Ders Kitabı), Vedat, İstanbul 2005, s. 40; Özsunay, Ergun: Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu, Der, 5. Basım, İstanbul 1982, s. 63; Arpacı, s. 56; Dural/ Öğüz, s. 78, 79.

¹⁰⁴ Bu hüküm Türk Medeni Kanunu'nun 343. maddesinin 1. fıkrasında yapılan atf gereği velayet altındaki küçükler açısından da geçerli olacaktır.

¹⁰⁵ von Tuhr/ Escher, s. 8; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 94; Oğuzman/ Öz, s. 193, 194; Reisoğlu, s. 248. Aksi görüşte von Büren, s. 448, 449.

¹⁰⁶ Becker, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 12.

tasfiyesi için de verilmiş olduğu karine olarak kabul edilmektedir¹⁰⁷. Böylece yasal temsilcinin borçlandırıcı işlem için vermiş olduğu rıza, yasal temsilcinin iradesinden veya işin niteliğinden aksi anlaşılmadığı sürece tasarruf işlemlerini de kapsayacak ve sınırlı ehliyetsiz, o işlemde doğan borçların ifa edilmesi ve yapılan ifaların kabul edilmesine de yetkili olacaktır.

Ancak bu husus, sınırlı ehliyetsizlerin tasarruf işlemleri açısından yasal temsilcisinin rızasına her zaman için baştan sahip oldukları anlamına şüphesiz gelmeyecektir. Borçlandırıcı işlemin bizzat yasal temsilci tarafından yapıldığı durumlarda tasarruf işlemi için önceden verilmiş bir rızadan söz etmeye imkan bulunamayacağı gibi, bir kimsenin borçlandırıcı işlemi yapmasının ardından ehliyetinin sınırlanması ve tasarruf işlemi için yasal temsilcisinin rızasına ihtiyaç duyması da olasıdır.

Bunun yanı sıra yasal temsilcinin, rızasını sadece borçlandırıcı işleme yönelik olarak açıklaması da mümkündür¹⁰⁸. Yasal temsilci bu hususu açıkça ifade etmiş olabileceği gibi, borçlandırıcı işleme icazet verirken, ifanın bizzat kendisi tarafından yapılması gerektiğini ifade etmesi halinde de aynı sonuca ulaşmak gerekeceği şüphesizdir.

iii. İcazet Vermemenin Hakkın Kötüye Kullanılması Teşkil Etmesi

Yasal temsilci bir işleme icazet verirken ya da vermekten kaçınırken gerekçe göstermek zorunda değildir. Bu husus kendi takdirine kalmıştır¹⁰⁹. Ancak yine de yasal temsilcinin ifaya icazet vermemesi ve verilen şeyi geri istemesi bir hakkın kötüye kullanılması teşkil edebilir. Özellikle daha sonra tekrar ifa etmek zorunda olduğu bir edime icazet vermektan kaçınan ve yapılmış olan ifayı geri isteyen yasal temsilcinin, böyle davranmakta haklı bir menfaatinin bulunduğundan çoğu zaman söz edilemeyeceği açıktır.

Ancak yasal temsilcinin ifaya icazet vermektan kaçınmasının her zaman için bir hakkın kötüye kullanılması teşkil edeceğini ileri sürmek de mümkün değildir. Yasal temsilcinin işleme icazet vermemekte haklı bir menfaatinin mevcut olabileceği haller de mevcuttur. Sınırlı ehliyetsiz

¹⁰⁷ **Bucher**, Die natürlichen Personen, Art. 19, N. 99; **Hegnauer Cyril**: Berner Kommentar, Schweizerische Zivilgesetzbuch, Band II, Das Familienrecht, 2. Abteilung, 1. Teilband: Das eheliche Kindesverhältnis, (Art. 252-301 ZGB), 3. Auflage, Stämpfli, Bern 1964, Art. 280, N. 18; **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay**, Kişiler Hukuku, s. 71; **Oğuzman/ Öz**, s. 194, dipnot 26; **Dural/ Öğüz**, s. 82; **Arpacı**, s. 63.

¹⁰⁸ **Bucher**, Die natürlichen Personen, Art. 19, N. 100; **Dural/ Öğüz**, s. 82, **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay**, Kişiler Hukuku, s. 71, dipnot 234; **Arpacı**, s. 63.

¹⁰⁹ **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay**, Kişiler Hukuku, s. 69, 70. Buna karşılık vasinin işleme izin verip vermemesinin, bir ilgilinin yapacağı şikayet üzerine vesayet makamlarının denetimine tabi olduğu gözden uzak tutulmamalıdır (TMK.m.461). Ancak bu denetim sadece işlemin sınırlı ehliyetsizin yararına olup olmadığına yönelik olacaktır. **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay**, Kişiler Hukuku, s. 70.

borçlunun vadeden önce ifada bulunduğu ve bu nedenle söz konusu eşyayı vadeye kadar kullanmaktan mahrum kaldığı haller buna örnek olarak gösterilebilir¹¹⁰. Bu gibi durumlarda alacaklının takas ve def'i ileri sürmesi de mümkün olmayacaktır¹¹¹.

Ancak kanaatimizce yasal temsilcinin işleme icazet vermektan kaçınabileceği en önemli hal, sınırlı ehliyetsizin kötü ifada bulunmasıdır. Yasal temsilcinin, tazminat taleplerinin önüne geçebilmek amacıyla işleme icazet vermektan kaçınmakta haklı bir menfaati mevcuttur. Bu durumda ifa olarak teslim edilen şey iade edilecek, sınırlı ehliyetsiz borçlu da yeni bir ifada bulunmakla yükümlü olacaktır.

iv. Geri Verme Yükümlülüğü

Yasal temsilcinin ifayı teşkil eden hukuki işleme onay vermemesi halinde ifa geçersiz olacak ve verilen şeyin iadesi gerekecektir. Geri verme, eşyanın malvarlığında aynen mevcut olması durumunda bir istihkak davası, aksi halde sebepsiz zenginleşme davası ile talep edilecektir¹¹².

Ancak Türk Medeni Kanunu'nun 452. maddesinin 1. fıkrası ile vesayet altındaki kimselerin sorumluluğuna sınırlama getirilmiştir. Söz konusu hüküm uyarınca, "Vasinin onamadığı işlemlerde taraflardan her biri verdiği geri isteyebilir. Ancak, vesayet altındaki kişi, sadece kendi menfaatine harcanan veya geri isteme zamanında mevcut olan ya da iyiniyetli olmaksızın elinden çıkarmış olduğu miktarla sorumludur". Meğer ki sınırlı ehliyetsiz kendisini tam ehliyetsiz gibi göstermiş olsun (TMK.m.452/f.2)¹¹³. Doktrinde bu hükümlerin Türk Medeni Kanunu'nun 343. maddesi gereğince velayet altındaki kimselere de uygulanacağı kabul edilmektedir¹¹⁴.

¹¹⁰ Bu nedenle von Tuhr/ Escher tarafından ileri sürülen, sözleşmeye uygun bir ifa bulunduğu sürece borçlunun ehliyetsizliğinin bir önem taşımayacağı şeklindeki görüşe (von Tuhr/ Escher, s. 8) katılmamıza olanak bulunmamaktadır.

¹¹¹ Alacaklı, vadeden önce ifa halinde takas ileri süremez, zira kendi alacağı henüz muaccel olmamıştır. Aynı şekilde alacaklının dürüstlük kuralından kaynaklanan, "kimse sonradan vermek zorunda kalacağı şeyi isteyemez" şeklindeki def'iyi ileri sürerek malı iadedden kaçınma imkanı da yoktur. Zira vadeden önce ifa halinde malın geri istenmesi dürüstlük kuralına aykırı değildir.

¹¹² Oğuzman/ Seliçi / Oktay, s. 72, dipnot 241; Dural/ Öğüz, s. 84.

¹¹³ Buna karşılık işlemin karşı tarafı açısından böyle bir sınırlama mevcut değildir. Bu kişi aldığı aynen geri vermekle veya tam olarak tazmin etmekle yükümlüdür. Oğuzman/ Seliçi/ Oktay, s. 72, dipnot 242; Dural/ Öğüz, s. 84; Arpacı, s. 62.

¹¹⁴ Dural/ Öğüz, s. 83, 84.

b. Alacaklının Ehliyetsiz Olması

aa. Genel Olarak

İfanın bir hukuki işlem ile gerçekleştiği ve alacaklının bu hukuki işleme katılması gereken hallerde¹¹⁵, ifayı kabul eden alacaklı, alacak hakkı üzerinde tasarruf etmiş olacak ve bu nedenle de kural olarak ehliyet durumu ifanın geçerliliği açısından önem taşıyacaktır¹¹⁶. Alacak hakkı sona erdiği için, ifanın Türk Medeni Kanunu'nun 16. maddesi anlamında bir karşılıksız kazanma olmadığı açıktır¹¹⁷.

Ancak ifanın bir hukuki işlemle gerçekleştiği durumlarda dahi, alacaklının ehliyet durumu istisnai olarak önem taşımayabilir. İfanın borçlu tarafından yapılan tek taraflı bir hukuki işlemle gerçekleştiği hallerde¹¹⁸ ve borcun alacaklı dışında bir üçüncü kişiye ifa edilmesi gereken hallerde hukuki işleme alacaklının katılmasına gerek olmadığı için, alacaklının ehliyet durumunu araştırmaya gerek bulunmamaktadır¹¹⁹.

Taşınmaz mülkiyetinin nakli borcunun ifasında ise durum, taşınmaz mülkiyetinin nakli talebinin hukuki niteliğine ilişkin tartışmada kabul edilecek görüşe bağlıdır¹²⁰. Bu talebin borçlu tarafından yerine getirilen tek

¹¹⁵ Reisoğlu, "alacaklının ifaya katılması gereken hallerde" alacaklının ehliyet durumunun da önem kazanacağını ifade etmekte ise de (Reisoğlu, s. 249), bu ifade isabetli değildir. Evinde tamirat yaptıracak olan alacaklının da ifaya katılması ve evini tamircilere açması gerekir. Ancak bu gibi durumlarda ifa sadece maddi bir fiili gerektirmekte olduğu için alacaklının ehliyet durumu önem taşımayacaktır. Bu nedenle alacaklının ifaya katıldığı haller yerine, ifanın gerçekleşmesi için alacaklının da hukuki işleme katılması gereken hallerden bahsetmek daha isabetlidir.

¹¹⁶ von Tuhr/ Escher, s. 8; Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 96; Bucher, Die natürlichen Personen, Art. 19, N. 179; Oğuzman/ Öz, s. 203. Aksi görüşte von Büren, s. 449. Yazara göre, alacaklı açısından ifanın miktarı önemlidir. Sınırlı ehliyetsiz küçük miktarlardaki ödemeleri kabul edebilir ise de, büyük miktarlarda gerçekleşecek ödemelerin yasal temsilciye yapılması gerekmektedir. Ancak bu durum alacaklının dürüstlük kuralı ile ticari örf ve adet uyarınca edimi alma mezuniyetine (Empfangzuständigkeit) sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.

¹¹⁷ Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 96; von Tuhr/ Escher, s. 8; Bucher, Die natürlichen Personen, Art. 19, N. 178, 179; Bucher, Obligationenrecht, s. 294, dipnot 10; Becker, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 13.

¹¹⁸ Buna örnek olarak borçlunun bir genel kurulda belirli bir yönde oy kullanma borcu gösterilmektedir. Oğuzman/ Öz, s. 193, dipnot 23.

¹¹⁹ Weber, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 98; Eren, s. 906. Hatta bu gibi durumlarda sonuç gerçekleşmiş ise, artık borçlunun ehliyet durumunu dahi araştırmaya gerek olmadığı savunulmaktadır. Oğuzman/ Öz, s. 193, dipnot 23.

¹²⁰ Tartışma için bkz. Kocayusufpaşaoğlu, s. 13 vd.; Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, Eşya Hukuku, s. 167, 168.

tarafı bir tasarruf işlemi olduğu yönündeki görüş¹²¹ kabul edilecek olunursa, gayrimenkul mülkiyetinin nakli borcunun ifası açısından da alacaklının ehliyet durumunun önem taşımadığı sonucuna ulaşmak gerekecektir.

bb. Tam Ehliyetsizler

Borçlunun olduğu gibi, alacaklının da ayırt etme gücüne sahip olmaması hukuki bir işlemle gerçekleşen ifayı geçersiz kılacak ve borçlu borcundan kurtulamayacaktır¹²². Bu gibi hallerde bizzat yasal temsilcinin işleme katılması şarttır. Yasal temsilcinin sonradan vereceği icazet işlemi geçerli kılmayacaktır. Ancak böyle bir icazetin tasarruf işleminin kurulmasına yönelik bir irade açıklaması olarak değerlendirilmesi mümkündür. Artık böyle bir durumda aynı sözleşmenin yasal temsilcinin bu beyanı ve borçlunun zımni kabulü ile kurulduğunu ve borcun sona erdiğini kabul etmek gerekir.

cc. Sınırlı Ehliyetsizler

Alacaklının mümeyyiz küçük veya mahcur olduğu durumlarda ise, ifanın geçerliliği yasal temsilcinin izin veya icazetinin bulunmasına bağlıdır. Onayın bulunmaması halinde yapılmış olan ifa hükümsüz kalacak¹²³ ve borçlu aşağıda açıklayacağımız savunma imkanlarından faydalanamadığı sürece, alacaklının yasal temsilcisine yeniden ifade bulunmak zorunda olacaktır¹²⁴.

Yukarıda borçlunun sınırlı ehliyetsiz olması haline ilişkin olarak yapmış olduğumuz açıklamalarda da ifade etmiş olduğumuz üzere, doktrinde bir işlem için verilmiş olan rızanın, aynı zamanda o hukuki ilişkiden doğan ilişkinin tasfiyesi için de verilmiş olduğu kabul edilmekte ve böylece yasal temsilcinin borçlandırıcı işlem için rızasının bulunması halinde, bu rızanın ifanın kabul edilebilmesi için de verilmiş olduğu karine olarak varsayılmaktadır¹²⁵.

¹²¹ **Guhl, Theo:** Persönliche Rechte mit verstärkter Wirkung, Festgabe zur Feier des fünfzigjährigen Bestehens dem Schweizerischen Bundesgerichte, Dargebracht von der Juristischen Fakultät der Universität Bern, Stämpfli, Bern 1924, s. 106; **Velidedeolu, Hıfzı Veldet/ Esmer, Galip:** Gayrimenkul Tasarrufları, 2. Bası, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1956, s. 36, 632-633.

¹²² **Oğuzman/ Öz,** s. 203, 204. Borçlunun iyiniyetli olması, yani alacaklının ayırt etme gücüne sahip olmadığını bilmemesi ve bilmesi gerekmemesi de bu sonucu değiştirmeyecektir. **von Tuhr/ Escher,** s. 8; **Oğuzman/ Öz,** s. 204; **Reisoğlu,** s. 249.

¹²³ **von Tuhr/ Escher,** s. 8; **Bucher,** Die natürlichen Personen, Art. 19, N. 179; **Oğuzman/ Öz,** s. 204; **Reisoğlu,** s. 249.

¹²⁴ **von Tuhr/ Escher,** s. 8.

¹²⁵ **Bucher,** Die natürlichen Personen, Art. 19, N. 99; **Hegnauer,** Art. 280, N. 18; **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay,** Kişiler Hukuku, s. 71; **Oğuzman/ Öz,** s. 194, dipnot 26; **Dural/ Ögüz,** s. 82.

Ancak bu kuralın mutlak bir kural olduğundan söz etmeye imkan bulunmamaktadır. Alacaklı veya yasal temsilcisi karinenin aksini ispat etmek suretiyle yapılmış olan ifanın geçersiz olduğunu ortaya koyabileceklerdir. Borçlandırıcı işlemin bizzat yasal temsilci tarafından yapılmış olması veya yasal temsilcinin rızasını açıkça sadece borçlandırıcı işleme yönelik olarak vermiş olması halinde karine artık geçerli olmayacaktır. Aynı şekilde işin niteliği gereği ifanın bizzat yasal temsilciye yapılması gereken hallerde de yasal temsilcinin ifanın sınırlı ehliyetsize yapılmasına rıza gösterdiğinden bahsetmek mümkün olmayacaktır¹²⁶.

Sınırlı ehliyetsizin yasal temsilcisinin rızasına tabi olmaksızın bağışlama taahhüdünün ifasını kabul edebileceği ise Medeni Kanun'un 16. maddesinin gereğidir¹²⁷.

c. İcazetin Varlığı Halinde İfanın Hangi Anda Gerçekleşmiş Sayılacağı Sorunu

İsviçre ve Türk Hukuklarında yasal temsilcinin verdiği icazetin geçmişe etkili olduğu ve icazetin verilmesi ile birlikte işlemin baştan itibaren geçerli hale geleceği kabul edilmektedir¹²⁸. İşlem (örneğin aynı sözleşme) kurulduğu andan itibaren geçerli olduğuna göre, ifa da bu anda gerçekleşmiş kabul edilmelidir. Bu durumda ayıplı ifa halindeki ihbar süresi gibi süreler de aynı şekilde işlemin yapıldığı andan itibaren işlemeye başlayacaktır.

Ancak bu durumun sınırlı ehliyetsiz alacaklı açısından büyük bir olumsuzluk teşkil ettiği de söylenemez. Zira yasal temsilci özellikle bu gibi hallerde işleme icazet verip vermemekte serbesttir ve işleme icazet vermemenin bir hakkın kötüye kullanılması teşkil etmeyeceği açıktır.

VI- İfanın Geçersiz Olduğu Hallerde Tarafların Elindeki İmkanlar

1. Genel Olarak

Yukarıda açıklamış olduğumuz sonuçların bir çok sorunu da beraberinde getireceği açıktır. Zira borçlu edimini ifa etmiş, örneğin teslim etmesi gereken bir taşınırı alacaklıya teslim etmiş ve böylece sözleşme ile kararlaştırılmış olan amaç da gerçekleşmiştir. Buna rağmen çeşitli nedenlerle söz konusu ifanın geçersiz olduğunu kabul etmek ve verilen şeyin iade

¹²⁶ Henüz reşit olmamış bir kimsenin motorlu bir araç kullanması mümkün olmadığına göre, böyle bir aracın sınırlı ehliyetsize teslim edilmemesi gerektiği işin niteliği icabıdır. Benzer bir şekilde, antika bir kılıcı teslim borcunun da sınırlı ehliyetsize ifa edilmemesi gerektiği açıktır. Bu gibi durumlarda, yasal temsilcinin borçlandırıcı işlemlerin yapılmasına icazet vermiş olmasını, sınırlı ehliyetsizin ifayı kabul etmesine de icazet verilmiş olduğu şeklinde yorumlamaya imkan bulunmamaktadır.

¹²⁷ Eren, s. 906.

¹²⁸ von Tuhr/ Peter, s. 211; Bucher, Die natürlichen Personen, Art. 19, N. 71; Oğuzman/ Barlas, s. 146; Dural/ Ögüz, s. 82, 83; Arpacı, s. 57.

edilerek, ifanın yeniden yapılması gerektiğini ileri sürmek özellikle hukukçu olmayan pek çok kimseyi rahatsız edecek niteliktedir.

Bu nedenle doktrinde ifanın geçersiz olduğu durumlarda taraflara bazı savunma imkanları tanınması gerektiği ileri sürülmüş, böylece ifanın geçersiz olmasının getireceği sorunların ve rahatsız edici sonuçların önüne geçilmeye çalışılmıştır.

2. Borçlunun Elindeki İmkanlar

a. Hakkın Kötüye Kullanılması Savunması

Daha önce de ifade etmiş olduğumuz üzere her ne kadar anne ve baba, sınırlı ehliyetsizin yapmış olduğu bir hukuki işleme izin veya icazet verip vermemek konusunda kurak olarak serbest iseler de¹²⁹, yasal temsilcinin ortada makul bir gerekçe yokken ifaya icazet vermemesinin hakkın kötüye kullanılması teşkil etmesi mümkündür. Özellikle ifanın sınırlı ehliyetsiz alacaklının kendisine yapılması gereken hallerde, ifa zamanı ve tarzı gibi hususlarda da bir sorun mevcut olmadığı sürece ifaya icazet verilmemesi dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edecektir.

Doktrinde bir görüş¹³⁰, Türk Medeni Kanunu'nun 16. maddesinin kamu düzeninden olduğunu ve bu nedenle de işlemin geçersizliğini ileri sürmenin hakkın kötüye kullanılması teşkil etmeyeceğini kabul etmekte ise de, kanaatimizce bu görüşe katılmaya olanak bulunmamaktadır. Tüm hakların olduğu gibi, işlemin ehliyetsizlik nedeniyle geçersiz olduğunu ileri sürmenin de bir hakkın kötüye kullanılması teşkil etmesi mümkündür¹³¹.

b. Takas

Alacaklının ehliyetsiz olduğu durumlarda bu ehliyetsizlik doğrudan tasarruf işleminin kendisini sakatlayacak ve bu nedenle de teslim edilen şeyin mülkiyeti borçluda kalacaktır¹³². Mülkiyetin alacaklıya geçmediği hallerde ise ortada sebepsiz zenginleşme alacağı gibi takasa konu teşkil edecek bir alacak mevcut olmayacak ve borçlu takas ileri süremeyecektir¹³³.

Ancak ifanın konusunu bir miktar para veya karışmaya uğrayacak diğer bir şeyin teşkil ettiği hallerde, doktrinde karışma ile birlikte şeyin

¹²⁹ **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay**, Kişiler Hukuku, s. 69, 70. Vasinin işleme izin verip vermemesi ise Türk Medeni Kanunu'nun 461. maddesi uyarınca bir ilgilinin yapacağı şikayet üzerine vesayet makamlarının denetimine tabidir.

¹³⁰ Bu görüş için bkz. **Arpacı**, s. 56.

¹³¹ **Arpacı**, s. 56.

¹³² Ehliyet eksikliği doğrudan tasarruf işlemini sakatladığı için, menkul mülkiyetinin devrinin illi ya da mücerret olarak kabul edilmesinin de bir önemi bulunmamaktadır.

¹³³ Serozan, sınırlı ehliyetsizin mülkiyet hakkını kazanacağını, ancak alacak hakkını kaybetmeyeceğini kabul etmekte olduğu için, iade talebinin de her zaman için sebepsiz zenginleşmeye dayanacağını savunmaktadır. **Serozan**, § 1, N. 13 bb.

alacaklının tek başına mülkiyetine geçeceği, bu nedenle borçlunun da artık takas ileri sürerek borcunu sona erdirebileceği kabul edilmektedir¹³⁴.

Kanaatimizce bu görüşe tam olarak katılmaya imkan bulunmamaktadır. Özellikle para dışındaki eşyaların karışması halinde de malları karışan kişiler, yani alacaklı ve borçlu, şey üzerinde kendi taşınırlarının birleşme ve karışma zamanındaki değerleri oranında paylı mülkiyete sahip olacaklar (TMK.m.776/f.1), bu durumda da alacaklının aynı talep hakkı devam edeceği için, takasa konu teşkil edecek bir alacak hakkından yine söz edilemeyecektir.

Paranın karışması halinde ise mülkiyet durumunun ne olacağı doktrinde tartışmalıdır. Baskın görüş paranın karışması halinde, parayı kendi parasına karıştıran kimsenin tek başına malik olacağı yönündedir¹³⁵. Buna karşılık Burcuoğlu'nun savunduğu, paranın karışması halinde dahi, aynı talepte bulunma hakkının devam edeceği yönündeki görüşün¹³⁶ kabul edilmesi halinde, alacaklının artık takas ileri sürmek imkanı mevcut olmayacaktır.

Buna karşılık tarafların ifa sebebi üzerinde anlaşamadıkları, örneğin borçlunun taşınır bir malın mülkiyetini alacaklıya ifa amacıyla naklederken, alacaklının bunu bir bağışlama olarak kabul ettiği hallerde, sınırlı sözleşme görüşü çerçevesinde durumun ne olacağı tartışmalıdır¹³⁷.

Öz, taşınır mülkiyetinin naklinin sebepten soyut olarak kabul edilmesi şartıyla mülkiyetin geçeceğini savunmaktadır. Zira yazara göre, her ne kadar taraflardan biri yapılan edimi bağışlama, diğeri satım sözleşmesinin ifası olarak kabul etmekte ise de, sonuç olarak taraflar mülkiyetin nakli hususunda hemfikirdirler¹³⁸. Bu durumda mülkiyet alacaklıya geçmiş olacağı

¹³⁴ **von Tuhr/ Escher**, s. 8; **Oğuzman/ Öz**, s. 194, 204; **Reisoğlu**, s. 249; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 97.

¹³⁵ **Stark, Emil W.:** Berner Kommentar, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Band IV: Das Sachenrecht, 3. Abteilung: Besitz und Grundbuch, 1. Teilband: Der Besitz, Art. 919-941 ZGB, 3. Auflage, Bern 2001, Art. 935, N. 7; **Homburger, A.:** Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, IV. Band: Das Sachenrecht, Dritte Abteilung: Besitz und Grundbuch, Art. 919-977, 2. Auflage, Zürich 1938, Art. 935, N. 2; **Haab, Robert/ Simonius August/ Scherrer, Werner/ Zobl, Dieter:** Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, IV. Band: Das Sachenrecht, Erste Abteilung: Das Eigentum, Art. 641-729, 2. Auflage, Zürich 1977, Art. 727, N. 84; **Hinderling, Hans:** Der Besitz, Schweizerisches Privatrecht, V/1, Basel und Stuttgart 1977, s. 494; **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir**, Eşya Hukuku, s. 570.

¹³⁶ **Burcuoğlu, Haluk:** Paranın Başkasının Parası İle Karışması Üstüne Bir Deneme, Av. Dr. Faruk Erem Armağanı, Ankara 1999, s. 93 vd.

¹³⁷ Maddi fiil görüşünün kabul edilmesi halinde ise, tarafların ifa konusunda anlaşmalarının varlığını aramaya gerek olmadığı için böyle bir sorun ortaya çıkmayacaktır.

¹³⁸ **Öz, Turgut:** Öğreti ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme, Kazancı, İstanbul 1990, s. 212, 213.

için, borçlu kendi borcu ile takas edebileceği bir sebepsiz zenginleşme alacağına da sahip olacaktır.

von Tuhr ise, özellikle satıcının bir satım sözleşmesi kurmak amacıyla malı alıcıya gönderdiği, alıcının ise bu malı bir bağışlama olarak teslim aldığı hallerde mülkiyetin geçmeyeceğini savunmaktadır. Yazar, bu gibi durumlarda satıcının malın mülkiyetini, satım sözleşmesinin kurulması şartıyla alıcıya sunmuş olduğu görüşündedir ve alıcının bu şartı kabul etmemesi halinde, şart gerçekleşmediği için mülkiyet de geçmiş olmayacaktır¹³⁹.

Takasın mümkün olduğu hallerde ise, iyiniyetli iade borçlusunun sadece iadenin talep edildiği anda elinde kalanı iade ile yükümlü olduğunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir (BK.m.63/f.1). Bu durumda iyiniyetli alacaklı ancak elinde kalan miktarı iade ile sorumlu olduğu için, borçlu da ancak bu oranda bir takas hakkına sahip olacaktır¹⁴⁰. Ancak hükmün en çok uygulama alanı bulacağı para borçları açısından durum farklıdır. Alacaklının söz konusu parayı ihtiyaçları için sarf etmesi halinde dahi zenginleşmesi devam edecek ve borçlu yapmış olduğu ödemenin tamamı için bir takas beyanında bulunabilecektir¹⁴¹.

İfanın alacaklının ehliyetsizliği sebebi ile geçersiz olduğu durumlarda ise, sınırlı ehliyetsiz sadece kendi menfaatine harcanan veya geri isteme zamanında mevcut olan ya da iyiniyetli olmaksızın elinden çıkarmış olduğu miktarla sorumlu olacaktır (TMK.m.343 ve 452). Bu nedenle borçlunun takas imkanı da bu miktarla sınırlı kalacaktır.

c. Teslim Edilen Şeyin İfa Olarak Kabul Edilmesi Talebi

Alacaklının ehliyetsizliği sebebiyle ifanın geçersiz olduğu durumlarda, borçlunun, yapmış olduğu edimin ifa olarak kabul edilmesini alacaklının yasal temsilcisinden isteyebileceği kabul edilmektedir¹⁴². Kanaatimizce bu görüş ancak borçlunun tam ehliyetsiz olduğu durumlar açısından geçerlidir. Zira alacaklının sınırlı ehliyetsiz olduğu hallerde, teslim edilen şeyin ifa olarak kabul edilmesi değil, ifayı teşkil eden hukuki işleme icazet verilmesi söz konusu olacaktır.

Buna karşılık alacaklının ayırt etme gücünün bulunmadığı durumlarda, yasal temsilcinin sonradan vereceği icazet ile dahi işlemin canlandırılması mümkün değildir. İşte bu gibi hallerde, maddi teslimin

¹³⁹ **von Tuhr, Andreas:** Eigentumsübertragung nach schweizerischem Rechte, Zeitschrift für Schweizerisches Recht (ZSR) 1921, Neue Folge 40. Band, s. 72.

¹⁴⁰ **Serozan,** § 1, N. 13bb; **Bucher,** Die natürlichen Personen, Art. 19, N. 179, 180.

¹⁴¹ **Oğuzman/ Öz,** s. 754, dipnot 288a.

¹⁴² **von Tuhr/ Escher,** s. 8; **Weber,** Vorbem. zu Art. 68-96, N. 97; **Bucher,** Die natürlichen Personen, Art. 19, N. 181; **Oğuzman/ Öz,** s. 204; **Reisoğlu,** s. 249.

tekrarlanmasına gerek olmaksızın, tarafların, yani borçlu ile alacaklının yasal temsilcisinin mülkiyetin geçişine ilişkin hukuki işlemi (ayni sözleşmeyi) yapmaları olanak dahilindedir. İşte doktrinde teslim edilen şeyin ifa olarak kabul edilmesi talebi ile kastedilen de esas olarak budur. Borçlu mülkiyetin geçişine ilişkin hukuki işlem için yeni bir icapta bulunmakta, yasal temsilcinin kabulü ile hukuki işlem tamamlanmakta ve borçlu borcundan kurtulmaktadır¹⁴³.

Sorun esas olarak yasal temsilcinin kabul beyanında bulunmaktan kaçındığı hallerde ortaya çıkacaktır. İfayı teşkil eden hukuki işlemi kurmaktan haklı bir sebep olmaksızın kaçınan yasal temsilcinin, daha sonra yapacağı ifanın alacaklının ehliyetsizliği sebebiyle geçersiz olduğu yönündeki bir savunması hakkın kötüye kullanılması teşkil edebilecektir.

3- Alacaklının Elindeki İmkanlar

a. Hakkın Kötüye Kullanılması Savunması

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, borçlunun yasal temsilcisinin ifaya icazet vermemesi ve verilen şeyi geri istemesi bir hakkın kötüye kullanılması teşkil edebilecektir. Zira, daha sonra tekrar teslim etmek zorunda olduğu bir şeyi geri istemekte borçlunun çoğu zaman haklı bir menfaati bulunmayacaktır.

Ancak sınırlı ehliyetsiz borçlunun borcunu vadeden önce ifa ettiği hallerde veya ayıplı bir ifade bulunduğu durumlarda, yasal temsilcinin ifaya icazet vermemekte haklı bir menfaatinin bulunduğu kabul edilebilir. Bu gibi hallerde malın iadesi talebinin de bir hakkın kötüye kullanılması teşkil etmeyeceği açıktır¹⁴⁴.

b. Takas

İfanın konusunu bir miktar para veya karışmaya uğrayacak diğer bir şeyin teşkil ettiği hallerde, karışma ile birlikte şeyin alacaklının mülkiyetine geçeceği ve alacaklının sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan borcu ile asıl alacağını takas edebileceği kabul edilmektedir¹⁴⁵.

Ancak yukarıda da ifade etmiş olduğumuz gibi, para dışındaki eşyaların karışması halinde, borçlunun ayni talep hakkı devam edeceği için (BK.m.776/f.1), bu görüşe katılmamıza olanak bulunmamaktadır. Para

¹⁴³ Hukukumuzda malın teslimi ile mülkiyetin nakline ilişkin ayni sözleşmenin aynı anda yapılmasına dair bir zorunluluk bulunmamaktadır. Nitekim kısa elden teslim olarak adlandırılan duruma verilen klasik örneklerden biri, bir kimsenin kiracı sıfatıyla daha önceden sahip olduğu malı, daha sonra satın alıp mülkiyetini kazanması halidir. **Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir**, Eşya Hukuku, s. 66.

¹⁴⁴ Bu konuda bkz. yukarıda bölüm V-2-a-bb-iii.

¹⁴⁵ **von Tuhr/ Escher**, s. 8; **Oğuzman/ Öz**, s. 194; **Reisoğlu**, s. 248.

açısından ise durum tartışmalıdır¹⁴⁶. Bunun dışındaki hallerde ise, borçlunun ehliyet eksikliği doğrudan tasarruf işlemi sakatlayacak ve verilen eşyanın mülkiyeti borçluda kalacağı için ortada takasa konu bir alacak hakkı mevcut olmayacaktır¹⁴⁷.

c. Def'i ileri sürme

Doktrinde, borçlunun ehliyetsizliği yüzünden verilen şey geri istendiği zaman, alacaklının def'i yoluyla alacağını ileri sürebileceği, yani borç ifa edilmedikçe aldığını iadeden kaçınabileceği kabul edilmektedir¹⁴⁸. Burada teknik anlamda bir ödemezlik def'i mevcut değildir. Bu def'i dürüstlük kuralından kaynaklanan "kimse sonradan vermek zorunda kalacağı şeyi isteyemez" şeklindeki¹⁴⁹ genel hukuk prensibinden doğmaktadır¹⁵⁰.

Ancak fiil ehliyetindeki eksikliğin yalnızca tasarruf işlemi değil, aynı zamanda borçlandırıcı işlemi de sakatladığı durumlarda, alacaklının artık bu yönde bir def'i ileri sürmesi de mümkün olmayacaktır¹⁵¹.

VII- Sonuç

1. Borca uygun bir ifa geçersiz dahi olsa çoğu zaman alacaklıyı tatmin etmektedir. Bu nedenle edime uygun bir ifanın geçersiz sayılması pratik olmayan sonuçlara yol açmakta ve yukarıda ele almış olduğumuz bir çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu durumda yapılması gereken, yapılmış olan ifanın mümkün olduğunca geçerli olarak kabul edilmesini sağlamak olmalıdır. Nitekim sözleşme görüşlerinin İsviçre ve Türk doktrinlerinde fazla taraftar bulamamasının sebebi de büyük oranda bu olsa gerekir.

Bu açıdan yaklaşıldığı zaman, maddi fiil görüşünün daha isabetli olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira alacaklının ifa anlaşması konusunda hataya düştüğünü ileri sürerek ifayı iptal etmesi ya da ifa anlaşmasındaki bir sakatlık yüzünden ifanın geçersiz sayılması menfaatler dengesine uygun düşmemekte ve çözümleri güç sorunlara yol açmaktadır. Alacaklı ve borçlunun elindeki savunma imkanları ile bu dengenin yeniden kurulması kısmen mümkün ise de, kanaatimizce bir ifayı önce geçersiz kabul edip, daha sonra bu geçersizliğin sonuçlarını ortadan kaldırmaya çalışmak yerine,

¹⁴⁶ Tartışma için bkz. yukarıda bölüm VI-2-b-aa.

¹⁴⁷ **Oğuzman/ Öz**, s. 194, dipnot 27. Bu nedenle Weber'in, edimlerin aynı olduğu her durumda takasın ileri sürülebileceği yönündeki ifadesine (**Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 95) katılmaya olanak bulunmamaktadır.

¹⁴⁸ **von Tuhr/ Escher**, s. 8; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 95; **Oğuzman/ Öz**, s. 194; **Serozan**, § 1, N. 13 bb; **Reisoğlu**, s. 248.

¹⁴⁹ "Dolo facit qui petit quod redditurus est".

¹⁵⁰ **von Tuhr/ Escher**, s. 8, dipnot 61; **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 95; **Serozan**, § 1, N. 13 bb.

¹⁵¹ **Weber**, Vorbem. zu Art. 68-96, N. 95.

ifanın baştan itibaren geçerli olarak değeriendirilmesine yönelik bir yorumun benimsenmesi daha isabetli bir tutumdur.

2. Sınırlı sözleşme görüşünün kabul edilmesi durumunda, ifa sırasında tarafların aralarında aslında hiç akıllarından bile geçirmedikleri birden fazla anlaşmayı da yapmış olduklarını kabul etmek gerekecektir. Örneğin satıcının satmış olduğu bir malı teslim etmesi ve böylece satım sözleşmesinden doğan borcunu ifa etmesi sırasında, sınırlı sözleşme görüşü, taraflar farkında bile olmasalar, bir aynı sözleşmenin, bir ifa anlaşmasının, hatta bazı yazarlara göre¹⁵² bir de zilyetliğin nakli hususunda üçüncü bir sözleşmenin kurulduğunu farz etmektedir.

Kanaatimizce bu tür soyutlamalar ve hukuki kurgular sorunları artırmakta ve derinleştirmekte, sorunların çözümünü ise güçleştirmektedir. Bize göre daha isabetli olan yöntem, soyutlamalardan ve karmaşık hukuki kurgulardan hukuk sistemimizin izin verdiği ölçüde kaçınmak ve daha sade, basit çözüm yollarını tercih etmektir. Maddi fiil görüşünün bu yaklaşıma da daha uygun olduğu açıktır.

3. Tüm bu nedenlerle, sözleşmede öngörölmüş olan amaç gerçekleştiği sürece, edimin yerine getirilmesi ile birlikte borcun da sona ereceğini kabul etmek daha isabetli olacaktır. Şüphesiz tarafların bunun aksini, örneğin yapılan edimin bir bağışlama ya da ödünç teşkil edeceğini kararlaştırmaları mümkündür. Ancak yerine getirilen edimin bir ifa teşkil etmediğini ispat etmek bunu iddia edene düşecektir.

¹⁵² Oğuzman/ Seliçi/ Oktay-Özdemir, s. 65, 66.